

Chopin i närbild

Chopin i närbild

Breven berätta

Harry Danielsson

Förord

Harry Danielsson föddes 1905 och var verksam som läkare från 1930-talet och fram till och med den dagen han avled, 11 oktober 1988.

Han var dessutom kompositör och en skicklig pianist, han tonsatte t.ex. dikter av Sten Hagliden (som var hans studentkamrat, vän och patient) för orkester, några av dessa framfördes i radio under 1950-talet.

Under 1970-talet skrev han följande skrift om Chopin och Chopins brev.

Jag har scannat in (OCR-läst) den ursprungliga texten och rättat de fel som uppstod vid inläsningen och som jag upptäckt – det finns antagligen fler fel kvar att rätta!

På några ställen har jag lagt in fotnoter, märkta TD.

Dessutom har jag försökt lägga in internetlänkar (URL) i texten där jag tyckt att det har varit av värde. Ofta leder länkarna in i Wikipedia eller till inspelningar av musik som berörs i aktuellt textavsnitt. En del länkar pekar måhända på flyktiga mål som försvinner bort efter en tid, men det går alltid att söka efter nya inspelningar på nätet.

En mycket fin hemsida har jag hittat på adressen <http://en.chopin.nifc.pl/chopin/composition/search>, som verkar innehålla det mesta av Chopins musik. Jag har utnyttjat den länken mycket i det följande.

Lidingö i november 2011

Torkel Danielsson (son till Harry D.)

Frédéric Chopin föddes 22/2 1810 och dog 17/10 1849. Han bröts alltmer ned av sin lungtuberkulos, som hade börjat ge symtom omkring 1835. De sista tio åren var en ständig, alltmer förtvivlad kamp mot denna sjukdom.

Lungtuberkulosen var hans tidevarvs mordängel. Den dödade var tredje till var fjärde människa, många i åldern 15 – 30 år.

Föreliggande skrift bygger främst på Chopins 336 brev, utgivna på franska 1933. Som underlag har här utvalts 102 brev varav 76 ursprungligen skrivits på polska. Naturligtvis kommer man bäst in på Chopin vid läsningen av hans brev. Det är ju han själv som talar. Någorlunda kunskap om hans musik gör hans bild klarare. Uttalanden av George Sand, Liszt och andra har använts.

Chopin var inte bara tonsättare och pianist. Hans brev är ofta litterära klenoder i sin ömsinhet, humor och i sin klara, målande stil. Ibland svingar de sig upp till stor dikt. Men de återger också hur hans lungtuberkulos utvecklas och kan, sedan omkring 1837, delvis sägas var en, ibland bara glimtvis antydd, fortlöpande medicinsk journal i dagboksform.

De här valda breven förekommer, med sina kommentarer, i kronologisk ordning. För varje brev anges, där så ske kan, adressatens namn och adress åtföljt av avsändningsort och avsändningsdatum.

Eftersom lungtuberkulosen är det mörka grundackordet i hans liv, inleds detta arbete med några ord om tuberkulosens medicinska historia och dess behandling i gångna tider.

KORT SAMMANFATTNING AV TUBERKULOSENS HISTORIA.

4000 år f Kr	Skelettresten vittnar om att tuberkulos förekommit.
2700 år f Kr	Kineserna beskriver något som troligen varit lungtuberkulos.
400 år f Kr	Tämligen exakta beskrivningar av lungtuberkulos börja förekomma.
1546	Misstanke framkastas om att lungtuberkulos kan vara smittsam.
1621	Lagliga åtgärder i form av föreskrifter vid fall av lungtuberkulos utfärdas.
1645	Det första specialistsjukhuset inrättas för isolering och behandling av körteltuberkulos.
1761	Man börjar i diagnostiskt syfte begagna sig av perkussion av bröstkorgen, det vill säga att ena handens långfinger får slå mot andra handens långfinger, som lägges på olika ställen på bröstkorgen, som sålunda metodiskt perkutteras. En kort, hög ton kan ange ett av sjukdomen infiltrerat lungområde till skillnad från den normalt förekommande längre, lägre tonen.
1765	Carl von Linné (1707-1778) antager att lungftisen (= lungtuberkulosen) orsakas av ett levande smittämne, ”små, för blotta ögat osynliga, levande väsen”. På tal om detta säger Linné profetiskt: ”De nämnda allra minsta djuren förorsaka måhända större härjningar än de största djuren. Ja, de kanske ta livet av flera människor än krigen. Framtiden och långvarigare forskningar må visa betydelsen av mina gissningar och mycket mera”. Holländaren Leeuwenhoek (1632-1723) publicerade 1683 anmärkningsvärt tydliga bilder av bakterier, kocker och spiriller. Ett av hans bevarade mikroskop förstorar 275 gånger. Han vägrade dock tro på ett samband mellan sina ”små djur” och sjukdomar. Linnés mikroskop kunde förstora upp till 500 gånger. Hade han med rätt färgningsteknik haft viss möjlighet att upptäcka tuberkelbacillen mer än 100 år före Robert Koch??
1810	Den franske läkaren Bayle, död 1816 i lungtuberkulos, börjar, mera än vad tidigare hade skett, vid sina obduktioner uppmärksamma sambandet mellan lungftis och små, egendomliga knottor i olika organ, såsom lever, mjälte, njurar. De små knottorna eller knölna kallades ”tubercula” vilket är diminutivformen av det latinska ”tuber” som betyder knöl. Bayle skrev en berömd avhandling om tuberkulosen, vars olika yttringar i olika organ han, som den förste, uppfattade som en enhetlig sjukdom.
1816	Bayles kollega, fransmannen Laennec, introducerar stetoskopet och ökar därmed möjligheten till hjärt- lungdiagnostik. Även Laennec anser lungftisen och dessa ”tuberkler” i olika organ vara tecken på en och samma sjukdom. Han dog 1826 i lungtuberkulos, även han.
1780-1880	Tuberkulosen går fram som en epidemi och når sin största utbredning i de flesta länder i Europa.
1834	För första gången får sjukdomen det officiella namnet tuberkulos.
1854	Det första sanatoriet för lungtuberkulos inrättas.
1865	Den franske läkaren Villemin framlägger det första experimentella beviset för att tuberkulosen går att överföra från en individ till en annan och att den alltså är en infektiös, enhetlig sjukdom.

1882	Den tyske läkaren Robert Koch redogör för sin 1881 gjorda upptäckt av tuberkelbacillen.
1888	Italienaren Forlanini introducerar sin "kollapsterapi", dvs han inför gas i lungsäcken för att få en tuberkulöst sjuk lunga sammanpressad och därmed lättare läkt.
1896	Tysken Röntgen gör sin upptäckt.
1912	Svensken H.C. Jacobaeus kompletterar på ett betydande sätt Forlaninis kollapsterapi med sin geniala avbränningsteknik av bindvävsband, som förhindra önskat sammanfall av en sjuk lunga. Han inför i den så gott sig göra låter gasfyllda lungsäcken sitt thoracoscop, som ger ögat överblick. I annan del av bröstkorgen instickes en elektrisk avbränningsapparat, varmed han under ögonkontroll kan avbränna sagda bindvävsband eller, som de på fackspråk kallas, brider. När han lyckats kunde man höra honom säga: "nu daskade den lungan ihop".
1943	Svensken Lehman syntetiserar paraaminosalicylsyran (P.A.S.). Substansen var känd sedan 1901 men det var först Lehman, som fann att denna kemiska substans dödade tuberkelbacillen. En ny tid hade kommit.
1944	Amerikanen Waksman isolerar streptomycinet, som visar sig kunna bota till och med de fruktade tuberkulösa hjärnhinneinflammationerna, som förr var fullständigt hopplösa fall.

NÅGOT OM TUBERKULOSENS BEHANDLING I GÅNGNA TIDER¹.

Under antiken kunde man mot tuberkulosen använda besvärjelser, såsom; ”O, Feber med din Förtärande broder, med din syster Hostan, försvinn och angrip människorna i helvetet”.

Ända till början av 1800-talet föreslogs hundfett, människofett, salladsfrön, ekollon, tistlar, svampar, grodor, huggormskött, ödla, gråsugga eller antikens teriak, som ursprungligen innehöll sjuttioen (sic!) beståndsdelar och var ett inbillat motgift mot varjehanda sjukdomar, speciellt mot lungftis. Teriak förekom i den franska farmakopén ända till 1908!

Den kloke kinesen Liyen skriver år 1576: ”Den tuberkulossjuka bör vistas i höglänt trakt eller i en djup skog och bör iakttaga sträng vila i ett lugnt rum. Bredvid honom tänder man rökelse på en stång och han måste bita ihop tänderna om han vill bli frisk. Nyckeln till läkning ligger i måttlighet i såväl det sexuella som i fråga om föda. Ingen medicin hjälper om den sjuka inte först och främst efterlever dessa sagda regler”.

Inte ens den modernaste sanatorieläkare kan motsätta sig kinesens visa råd.

Man kan kanske småle åt den engelske medicinaren Thomas Willis (1621-1675), som ansåg att snigelextrakt hade läkande kraft, men man bör samtidigt komma ihåg att nobelpristagaren Waksman i sitt sökande efter nya antibiotika uppmärksammade dagmaskens antibacillära egenskaper.

Den berömde franske läkaren Théophile René Marie Hyacinthe Laennec, en av sin tids mest tongivande kliniker, skriver 1826: ”Av alla hitintills prövade medel mot ftisen har inget så ofta medfört lindring eller fullständig läkning som miljöombytet”.

Hade inte kinesen Liyen uttryckt sig kanske ännu bättre 250 år tidigare?!

Den italienska medicinska skolan uppmärksammade omkring 1830 att mjöldrygeextrakt från råg kunde minska intensiteten av en lungblödning. Ända in i vår tid har medlet, för all del inte ofarligt, använts för att dämpa rikliga livmoderblödningar. Mjöldrygan har en sammandragande verkan på blodkärlen, därav effekten.

Tysken Lebert skriver i slutet på 1870-talet: ”Vi har, jag upprepar det, intet antituberkulosmedel, som kan bekämpa sjukdomen direkt, och det är inte troligt att man ännu på lång tid finner ett sådant”.

Nej, det skulle dröja till 1943 då Lehman kom med P.A.S.

Om man undantar åtgärder såsom vila, måttlighet med mat och dryck, vistelse i annat klimat m.m. var man på Chopins tid fullständigt handfallen vid behandling av lungtuberkulosen, då kallad ftis, vilket ord pekar på sjukdomens mest påfallande yttre drag, nämligen utmattningen, viktminskningen, avtynandet. Andra namn var lungftis, lungsot, tvinsot i lungorna. Fransmännen talade om phthisie pulmonaire och, senare, tuberculose pulmonaire.

Till och med ett sådant medicinskt snille som Laennec tvekade om huruvida sjukdomen var smittsam eller ej. Europa var uppdelat i tvenne medicinska läger; ena sidan sade att ftisen var smittsam, den andra att den inte var det. Ända in i det sena 1800-talet och långt efter att Koch upptäckt tuberkelbacillen, fanns det framstående läkare som inte trodde på någon tuberkulös smitta.

Man famlade i blindo efter läkemedel mot ftisen. Under Chopins levnad kunde man tänka sig många ”läkemedel”, alla lika overksamma och kvarlevor från tidigare sekler: Kinin, Hyssopus, bittermandel, sockrad rosensaft, Digitalis, Scilla, Lichen islandicus (= islandslav), krasse, kräkrot, odört, stormört, olika slags terpentiner, kokad pepparrot, styrax, myrrha, kreosot, guajakol, opiater, torsk-

¹ Se även [Wikipedia](#) (TD)

olja, glycerin.

Också metaller och deras föreningar kunde tillgripas, såsom svavel, arsenik, kvicksilver, silver, antimon, ja, rentav vitriol.

Vissa ”doktorer” gjorde stort väsen av magnetism och mesmerism; publika seanser kunde förekomma vid denna ”behandlingsform” av lungtuberkulos.

På Chopins tid var man synnerligen angelägen att använda dragplåster, senapsplåster och andra slags plåster på de tuberkulöst sjuka. Dessa märkvärdiga åtgärder kunde endast ytterligare försvaga ett redan bräckligt allmäntillstånd. I deriverande (avledande) syfte använde man förutom dragplåster och senapsplåster även blodiglar, som vid till exempel ett fall av halsfluss kunde sättas i ofta avsevärt antal på den sjukas hals. Effekten kan bara ha varit av skadligt och utmattande slag.

Men det vansinnigaste var åderlåtningarna. Det hände ofta att även den medtagnaste och blodfattigaste sjukling åderläts, inte en utan flera gånger. Det medicinska tänkandet levde i veritabelt medeltidsmörker. Ett faktum är att massor av 1800-talets sjuka människor – inte bara de lungtuberkulösa – kom snabbare till graven på grund av dessa horribelt onödiga åderlåtningar. Ett förblödande århundrade Det skulle vara viktigt att avlägsna sjukt blod..... Blod med dess röda och vita blodkroppar, som en svag sjukling så väl behövde!

Chopin råkade ut för dragplåster och senapsplåster, men det förefaller som om han undgått dessa rituella åderlåtningar.

Chopin 25 år, av [Maria Wodzińska](#), 1835

BREVEN

6 december 1818

Kära Pappa,

Det vore lättare att uttrycka mina känslor med musikens hjälp men den finaste konsert skulle inte räcka till, kära pappa, för att visa dig hur tillgiven jag är. Jag har bara de ord att ta till som mitt hjärta förestavar för att vid dina fötter lägga beviset på min ömma tacksamhet och sonliga tillgivenhet.

F. Chopin

Han är knappt nio år, när han skriver dessa välsvarvade rader. Sedan två år tillbaka tar han lektioner för den ende pianolärare han skulle komma att ha, [Adalbert Zywny](#), inflyttad tjeck, Warszawas främste pianopedagog och älskare av Bach och Mozart. Chopins första tryckta komposition skrevs ett år före detta brev. Hans farfar var vinodlare och vagnmakare i Lothringen. Frédéric's far, Nicolas, utvandrade till Warszawa och fick anställning som bokhållare i en tobaksfabrik, vars chef var fransman. Vid oroligheterna i samband med Polens andra delning 1793 stängdes fabriken, Nicolas ville återvända till Frankrike, hade fått plats på diligensen, fick ett astmaanfall, som hindrade avresan. 1795 förjagades ryssarna från Warszawa som de återtog 1795. Ännu en gång ville Nicolas återvända till Frankrike men hindrades åter av ett astmaanfall, vilket bör noteras med tanke på sonens senare sjukdomstillstånd. Nu stannade Nicolas i Warszawa, blev informator hos familjen Skarbek och gifte sig med en släkting till grevinnan Skarbek, blev lärare vid gymnasiet och artilleriskolan. Han var rätt god violinist, spelade även flöjt. Hans hustru, Justyna, undervisade i piano.

Föräldrarna

Sokolowo, 10 augusti 1824

Jag äter piller regelbundet, dricker åtminstone en halv karaff tisane dagligen. Till maten dricker jag endast lite grand svagt vin. Det vore bra om pappa förde med sig ett recept eller en burk piller, ty jag har räknat ut att de jag har räcker i endast 27 dagar.

Enligt franska farmakopén av år 1837 är tisane en mycket utspädd vattenlösning av olika växtextrakt; den medicinska effekten torde ha varit ringa eller ingen. 14-åringen genomgår någon slags hälsokur för att få bättre krafter. Är han blodfattig? Är han kanske astmatisk?

Jean Bialoblocki

Warszawa, november 1825

Rossinis Barberaren har fått massor av beröm överallt. Snart ger man Webers Friskyttan. Jag har skrivit en ny polonäs på ett motiv ur Barberaren, man tycker det låter tämligen bra, lämnar det till tryckning i morgon. Louise har komponerat en ypperlig mazurka, en sådan som man inte på länge dansat efter i Warszawa. Jag har blivit utnämnd till organist vid läroverket.

Bialoblocki är en barndomsvän och skolkamrat, död 1828. Även han ett av lungtuberkulosens offer? Chopin är nummer två av fyra syskon. Den äldsta systemen, Louise, gav honom de första grunderna i musik och franska. Systrarna Isabelle och Emily hade litterär begåvning.

Bialoblocki

Warszawa, 12 februari 1826

Alla är sjuka, jag också. Du tror kanske att jag klottrar ihop det här brevet vid mitt bord; inte alls, jag skriver liggande, inlindad i filter med huvudet inklämt i en mössa, ty jag har huvudvärk sedan fyra dagar. Man har satt blodiglar på halsen, körtlarna är svullna, Roemer har sagt att det är fråga om en katarr. Men jag tröttar dig, som är sjuk, ja, sjukare än jag.

Det kan möjligen vara fråga om en halsfluss med svullnad av lymfkörtlar på halsen. Roemer är antagligen någon husdokter, som ordinerar applikationen av blodiglar på sjuklingens hals; till vad nytta kan man fråga. Man kan i litteraturen om Chopin se att detta skulle kunna vara ett av de första tecknen på hans "ödesdigra" svalgkatarr, varmed torde menas hans de sista åren uppkomna struptuberkulos. Ett sådant antagande måste vara felaktigt. De första tecknen på en tuberkulös infektion kommer först omkring 1835.

Joseph Elsner, Warszawa

Reinertz, augusti 1826

Den friska luften, liksom mjölkvasslan som jag omsorgsfullt dricker, har till den grad återställt mig att jag är en helt annan människa än jag var i Warszawa. De praktfulla utsikterna i det vackra Schlesiens förtjusar och förtrollar mig, men likväl saknar jag något som allt det vackra i Reinertz inte kan ersätta, nämligen ett bra instrument. Föreställ er, monsieur, att det inte finns ett enda bra piano, men detta lidande kommer inte att fortsätta så länge. Den 11, nästa månad räkna vi med att resa hem.

Tillsammans med modern vistas han på badorten Reinertz. Det kan tyckas att mjölkvassla är ett något svagt medel för botande av ett svaghetstillstånd om vars natur inte erhålles någon klarhet. Behöver han helt enkelt endast vila från ett något hetsigt liv i Warszawa?

I hela sitt liv är han ytterligt beroende av att ha ett fullgott piano till hands och kommer att alltefter kroppstillstånd och psykisk stämning välja mellan företrädesvis Pleyel-, Erard- och Broadwoodpiano.

Zywny var hans pianolärare mellan 1816 och 1825 och ansåg sig därefter inte ha något mera att lära sin adept. Zywny var ingen stor pianist men det är hans ovanskliga ära att alltid ha låtit lärjungen följa sin egen musikaliska böjelse. [Joseph Elsner](#) var 1823-1826 Chopins lärare i kontrapunkt och komposition och gav även han sin lärjunge mycket fria, kanske alltför fria, tyglar. Lärotiden hos Elsner var relativt kort, Chopin borde kanske ha trängt in i lärarens ämnen mera än som blev fallet. Möjligen hade mycken kompositionell möda därmed besparats honom. Men, men, han var den han var.

Bialoblocki

Warszawa, 14 mars 1827

Sjukdom hemsöker oss. Emily är sängliggande sedan snart 4 veckor. Hon har börjat hosta blod, mamma är förskräckt. Malcz har ordinerat en åderlåtning, så ytterligare en. Man har satt på henne ett oräkneligt antal blodiglar, dragplåster, senapsplåster. Under hela denna tid har hon inte ätit något och blivit så eländig att man inte känner igen henne.

Hans yngsta syster, den begåvade Emily, dog knappt en månad senare i lungtuberkulos, 14 år gammal. Han hade, med henne som medverkande författare och regissör, i hemmet uppfört många komedier och pjäser. Modern Justina skulle aldrig lägga av sin sorgdräkt. Chopin sörjde Emily djupt.

Man får en fruktansvärd inblick i hur denna tid behandlade ett fall av lungtuberkulos, därtill en späd, spenslig fjortonåring. Inte bara en åderlåtning, alla dessa blodiglar, dragplåster och senapsplåster, något mera barbariskt kan inte tänkas. Men Malcz, tydligen läkare, handlade enligt tidsepokens allmänt godtagna men fullkomligt galna medicinska uppfattning.

Familjen

Berlin, 16 september 1828

I söndags vid 3-tiden på e.m. avlämnade diligensen oss i denna stad, som är alltför stor. Resan gick inte så dåligt som man från början hade kunnat tro. Trots att man i dessa preussiska diligenser känner sig krossad som i en pepparkvarn så ser jag att jag kommit undan i inte alltför dåligt skick. Berlins omgivning är tillhör inte de vackraste, men väcker beundran genom sin ordning, renlighet, med varje sak på sin plats, med ett ord genom den omtänksamma noggrannhet, som visar sig i den minsta vrå.

En av lärarna vid Warszawauniversitetet var inbjuden till en zoologikongress i Berlin och Frédéric erbjöds följa med. Diligensen, "montée sur barres" tycks ha innehaft alla möjligheter att skaka sönder även den mest robuste person. Berlin är en för stor stad, men perfektionisten Chopin tilltalar av den tyska noggrannheten.

Familjen

Berlin, 20 september 1828

Jag mår bra och sedan i måndags ger man, nästan som på min beställning, något nytt på teatern. Händels "Ode för S:t Cecilia" närmar sig det ideal jag har om stor musik. Har sett Spontini, Zelter, Mendelssohn men har inte talat med någon av dem, enär jag inte ville tränga mig på.

I morgon Friskyttan!... Just vad jag behöver. Erhöll i dag en inbjudan till "Exercirhaus". Min karikatyrsamling ökar.

Bach Händel, Haydn, Mozart är hans musikaliska husgudar. Bachs [Wotlltemperiertes Clavier](#) kun-

de han inte undvara; spelade flera av dess preludier och fugor före varje konsert. Händels musik förblev den renaste för honom, som älskade det kristallklara. Weber kom att betyda mycket för Chopins tekniska schwung.

Tidigt hade Frédéric visat talang i karikatyrteckning. Brevet karikerar ofta i ord – man kan ibland märka ett lite smädligt småleende – personer och miljö.

”Exercirhaus” i stället för ”Exercierhaus”, ja, tyska språket var aldrig någon av hans starkare sidor.

Familjen

Wien, 12 augusti 1829

I går spelade jag inför världspublik på kejsarliga och kungliga teatern. Jag tog mina variationer och mitt [rondo](#), improviserade över ett tema ur Vita damen. Man bad mig göra variationer över ett polskt tema och jag valde Chmiel (Humlet). Publiken blev elektrifierad, den är inte van att höra melodier av det slaget. Mina kunskapare på parkett försäkrade att man spratt till på stolarna.

Allmänna omdömet är att mitt spel är för svagt eller snarare för utsökt för sådana, som är vana vid att höra pianister slå sönder sina pianon. Jag föredrar sådan kritik i stället för att få höra att jag spelar för starkt.

Chopin hade sänts i väg till Wien för att visa vad han kunde. Han gjorde succé, slog ned som en musikalisk bomb. Robert Schumann skulle senare säga om Mozartvariationerna ”[La ci darem la mano](#)” (Du skall ej frukta bära): ”Hatten av, mina herrar, ett geni!”. En dam på första raden tyckte att pianisten såg klen ut. Han var smal, spenslig kanske lite blek av premiärnervositeten.

Hans anslag var som det alltid hade varit; sensibelt, sordinerat. Han hade aldrig varit och blev aldrig någon atlet vid pianot även om han, vilket är omvittnat, skulle ha velat spela till exempel sin oktavetyd op. 25 med den våldsamma styrka som föresvävade honom, när han skrev den.

Man sade sig i Wien vara förvånad över att Warszawa kunnat frambringa en sådan pianist och kompositör. Inför de förbluffade wienarna kom svaret som en briserande polsk granat: Herrarna Zywny och Elsner hade kunnat få en idiot att förstå!

Familjen

Prag, 22 augusti 1829

Man vill att jag spelar här i Prag också, men jag vill inte fördärva det jag varit med om i Wien. Till och med [Paganini](#) fick dåligt mottagande här så jag tar det lugnt ett slag.

Han är på återresa hem från Wien, där han – till sin egen lättnad – hade spelat gratis. Det gällde inte pengar men att skapa sig ett namn. Tidigare detta år hade han hört Paganini i Warszawa och blivit helt förkrossad av den fenomenala, nya tekniken, som skulle bli drivfjädern till pianoetyderna.

Titus Woyciechowski (= Titus i fortsättningen.) Poturzyn

Warszawa, 3 oktober 1829

Innan jag fick ditt brev tog jag en promenad på Miodowagatan; jag brukar se uppåt åt Chodkiewicz till men jalsierna för dina fönster satt i samma ställning som i går och i förrgår. Förlåt att jag sände dig den lilla valsens, som kanske gör att du blir förargad på mig, men jag tar Gud till vittne på att jag ville att du skulle tycka om den, ty jag älskar dig till vansinne.

Valsen var tillägnad sångerskan Constantia Gladkowska. Han var mycket svag både för henne och för Titus.

Chopin hade under läroverkstiden i Warszawa träffat Titus, som var frisk, stark och försedd med stor viljekraft; han var en tid den unge tonsättarens förtrogne och biktfader, bland annat beträffande den obesvarade kärleken till Constantia Gladkowska. Titus flyttade till Poturzyn och blev lantbrukare. Chopin kände sig övergiven. Det tycks som om han såg på unga, vackra kvinnor som om de vore fjärilar, som han inte vågade beröra, på vissa män som något han kunde anförtro hela sitt jag till. George Sand synes ha blivit hans enda, intima upplevelse. Chopin såg mycket bra ut; det är omvitnat att både kvinnor och män kunde bli tillintetgjorda av hans charm. Liszt säger att "hans uppträdande var så naturligt aristokratiskt att han instinktivt blev behandlad som en furste".

Chopin omkring 1830

Titus, Poturzyn

Warszawa, 20 oktober 1829

Hört Beethovens sista trio; det är längesen jag hörde något så storslaget, Beethoven trotsar hela världen i den kompositionen.

Jag har komponerat en stor stilövning, jag ska visa den när vi träffas.

Detta är ett av de få tillfällen i breven då Chopin säger något mycket uppskattande om Beethoven, vars tidigare alstring kanske föreföll honom för robust? Brevet innehåller en intressant passus: "J'ai fait un grand Exercice en forme, de ma façon". Det torde vara fråga om en av de första etydena i [opus 10](#).

Titus, Poturzyn

Warszawa, 14 november 1829

Har skrivit några övningar, ska nog spela dem för dig. Skulle vilja att du pjoskade om mig.

Han fortsätter med sitt unga testamente och har uppenbarligen skrivit ytterligare flera etyder, som skulle få en värld att häpna.

Titus, Poturzyn

Warszawa, 10 april 1830

(Årsdagen för Emilys död!)

Efter min konsert kunde man läsa talrika recensioner, som gick att uthärda även om de var fyllda av överdrivet beröm.

Men Journal Officiel påstår att polackerna ska komma att berömma sig av mig likasom tyskarna berömma sig av att ha Mozart. Rent nonsens.

Du kan inte tro vilket martyrium de tre dagarna före en konsert är för mig. (i brev till samme adressat 17 mars 1830).

Tillsammans med Emily hade han bildat ett "Sällskap för litterär underhållning".

Han har nyss givit två konserter i Warszawa, publiken är hänförd, han är Polens musikaliska underbarn. Liszt säger i sin minnesbok över vännen att denne inte fann den generella uppskattning han önskade och att Chopin var närmast förvånad över de applåder han fick. Liszt pratar nonsens! Publiken var ju ständigt förhäxad när Chopin konserterade. Den som hade dålig hörsel kanske kunde bli irriterad över det sordinerade spelet men hans fortissimo torde ha kunnat genomtränga även de mest gedigna vaxproppar.

Samtida sa att om Chopin spelat på ett piano så var det en komplett omöjlighet för någon annan pianist att få instrumentet att sjunga på samma egendomligt fascinerande sätt.

Av hans brevyttrande framgår att rampfeber kan ha bidragit till att han drog sig för att spela inför en större publik. Chopin har i annat sammanhang sagt att han inte tålde nyfikna blickar, ville inte

ha folk för nära inpå sig i konsertsalen, vilket senare förhållande kunde förekomma på hans tid.

Titus, Poturzyn

Warszawa, 17 april 1830

Mötte lögnaren Dmuszewski i går, han passade på att tala om att han skriver en sonett om mig i Courrier de Warszawa. Jag besvor honom att låta bli en sådan dumhet men han sade att den redan var tryckt. Vilken fånigt oläglig tjänstvillighet! Nytt tillfälle att göra mig till åtlöje för sådana jag givit anledning till att vilja komma åt mig. Beträffande mina mazurka-teman har han förivrats av sitt vinstbegär. Jag vill inte längre läsa vad man skriver eller berättar om mig.

Mina syskon är nyfikna på dina brev men de får inte läsa dem, jag håller dem för mig själv, drar mig undan när jag läser dem. Louise ser snett på mig, då jag säger att du inte hälsar till henne.

Mitt kompositionsarbete är angeläget och jag måste skynda på. För vilken gång i ordningen tar jag inte natt för dag och dag för natt, befinner mig i något slags sensationstillstånd men i stället för att hänryckningen skulle ge mig kraft så blir jag svagare och svagare.

Dmuszewski är redaktör för Courrier de Warszawa; var dessutom till 1826 sångare och skådespelare i den komiska genren vid Warszawaoperan. Tydligt gör han dumheter och försöker göra affär på Chopins [mazurkor](#)... I Warszawa – vid denna tid c:a 100 000 invånare – har Frédéric dykt upp som en meteor; det finns avundsmän. Det psykiska klimatet passar honom inte, han kommer snart att ge sig i väg, för alltid.

Sällan har en kompositör lämnat en liknande intensiv bild från sin tonsättarverkstad.

Titus, Poturzyn

Warszawa, 15 maj 1830

Adagiot i min nya [pianokonsert](#) går i e-dur, jag har inte trängt till styrka, det är snarare en romans, lugn, melankolisk; den ska ge intryck av ett milt återblickande på platser, som väcka tusentals vackra minnen. Det är som en dröm i vacker vår, men i månsken. Det är därför ackompanjemanget är sordinerat, det vill säga violinerna dämpas med ett slags kammar, som gripa om strängarna och får dem att avge ett nasalt, silverglänsande ljud. Kanske denna teknik är dålig, men varför vara rädd för att skriva dåligt trots allt man lärt sig; endast resultatet kan visa om man gjort rätt eller fel.

Nu skulle du kunna säga något om min tendens att våldföra mig på min egen vilja. Ja, trots att jag inte vill det, så får jag en idé i huvudet och jag tycker om att leka med den med risk att göra fel. Du förstår säkert mitt resonemang.

En diktare beskriver på ett mjukt målande sätt sin egen musik. Det är inte bara ordet månsken, som för tanken till Debussy; hela stämningen i det finstämda ordvalet gör det. Orkestern lockar men den blev aldrig ett instrument för honom.

Brevets senare del ger en aning om de djärvt nya kompositionella problemlösningar han kommer att förvåna med.

Titus, Poturzyn

Warszawa, 5 juni 1830

Fröken Sontag är inte vacker men i högsta grad charmfull. Hon förhäxar alla med sin röst, som inte har särskilt stort omfång, blott mellan ostrukna A och trestrukna Ciss, men den är ytterst utstuderad, hennes diminuendon är non plus ultra, hennes portamenton vackra, hennes skalor, framförallt de uppåttstigande kromatiska, är ypperliga.

Hon låter sin röst brodera på ett alldeles nytt sätt, som gör enorm effekt, dock inte att jämföra med Paganinis. Man har en känsla av att hon utandas den friskaste blomdoft över parketten, det är som en ljuvlig smekning.

Du kan inte tro hur trevligt det var att lära känna henne närmare, det vill säga i ett rum på en soffa, för du vet att man går inte längre med detta gudarnas sändebud, som hon kallas av dem, som är tokiga i henne. Hon är millioner gånger vackrare och behagligare i sin morgondräkt än i sin galaklänning.

[Henriette Sontag](#) (1806-1854) var Tysklands mest berömda sångerska på 1820-30-talen och Chopin ger henne verkligen en utsökt fin recension. Han talar om henne och Paganini i samma andetag; det är tydligt att hon var en nästan lika stor musikupplevelse som den fantastiska genuesaren. Vad har hon betytt för Chopins pianistiska kantilenor?

Titus, Poturzyn

Warszawa, 21 augusti 1830

Jag längtar till dina domäner. Kan inte glömma den där björken utanför fönstret. Och det romantiska armborstet!

Nyligen framfördes [Paërs](#) opera Ängeln, jag gick dit. Gladkowska är bättre på scenen än i salongen, hon är i stort sett bra fränsett dessa höga Fiss och G.

I förmiddags kl. 10 provspelade jag min polonäs och trio för cello och piano; Elsner, Ernemann, Zywny och Linowski var närvarande

Titus hade en vacker lantlig egendom, där Chopin trivdes liksom han skulle trivas på George Sands Nohant och – åtminstone till en början – i Valldemosas prunkande omgivning. Naturen, sommaren fick hans komponistblod att sjunga. Han minns så väl den där björken hos Titus.

Constance Gladkowska (1801-1889) var vacker, ofta omsvärmad av ryska officerare, sångerska vid Warszawaoperan; han var häftigt förälskad i henne, men några fel hade hon i det höga registret! Människorna har sin öden; hon gifte sig med den rike Joseph Grabowski. blev tidigt blind, brände upp all korrespondens med Frédéric, dog bitter.

Ännu ser man de stolta blickar de båda lärarna Zywny och Elsner växla inför adeptens prestationer. Ernemann var en av Warszawas skickligaste pianovirtuoser och kompositörer.

Titus, Poturzyn

Warszawa, 4 september 1830

Jag är tokigare än vanligt; tänker alltid på avresan, kan inte bestämma dagen. Tror jag far för att för alltid glömma mitt hem, att jag far för att dö. Hur sorgligt skulle det inte vara att dö på annan plats än där man växt upp; hur förskräckligt vore det inte att, i stället för min familj, vid min dödssäng se en avmätt läkare eller en betjänt.

Har planer för vintern: två månader i Wien, sedan Italien, åtminstone vintern i Milano.

Resfebern är orolig och nästan kusligt klärvoajant. Ser han sjukrummet i nr 12 Place Vendôme, Paris, där han skulle dö?

Först 1839 kom Chopin under några korta dagar i maj till Italien, Genua. Då mycket sjuk och i sällskap med George Sand.

Titus, Poturzyn

Warszawa, 18 september 1830

Har spelat [Spohrs](#) Kvintett för piano, klarinett, fagott, horn och flöjt. Mycket vacker sak men man får den inte i fingrarna, pianosatsen är odrägligt svår, många gånger är det omöjligt att hitta rätt fingersättning. Jag ska arbeta hela mitt liv om hälsan står mig bi. Ibland har jag frågat mig om jag verkligen är lat eller om jag borde arbeta mer än mina kroppskrafter tillåta.

I Paris blir Chopin av bland andra pianisten [Ignaz Moscheles](#) beskylld för att skriva så svårt att man kan vricka fingrarna! Pianostämman i Spohrs Kvintett tycks bereda själve "pianos Paganini" – dåtida benämning på Chopin – uppenbara svårigheter. Själ skrev han ofta infernaliskt svårt men dock alltid praktiskt och satte ut noggrann fingersättning.

Familjen

Wien, 1 december 1830

I förrgår gick jag till Stametz' bank och blev mottagen som en tiggare. Fick på banken ett intyg till polisen för att få uppehållstillstånd. Samma dag infann jag mig hos herr Geymuller, som bara läste mitt förnamn och efternamn i introduktionsbrevet och sedan förklarade att det var mycket angenämt att bli bekant med en Künstler som jag men att han inte ville låta mig framträda, ty det fanns en sådan mängd goda pianister i Wien, att det var nödvändigt att ha ett gott namn för att kunna slå sig fram där. Avslutningsvis sade han att han inte kunde hjälpa mig på något som helst sätt, enär tiderna var hårda.

Med uppspärade ögon var jag tvungen svälja hans tirader. När han slutat sade jag att jag från Storchertigen i Warszawa hade en rekommendationsskrivelse till polske ambassadören i Wien. Geymuller gjorde då stora ögon, jag bad om ursäkt att jag stört, tog adjö och gick. Vänta lite grand, slynglar!

Wurfel uppmanar mig enträget att ge en konsert och säger att tidningarna, efter min första Wienvistelse, hade skrivit mycket om min [pianokonsert i F-moll](#). Jag visste inte om det och känner mig inte

så nyfiken att jag vill höra mig för om saken. Wurfel går inte ut, ger lektioner hemma hos sig, han har hostat blod och blivit svag. Jag ska ge en konsert men när, var, hur, jag vet ingenting.

Haslinger är elak, behandlar mig med artig nonchalans och inbillar sig att han på så sätt ska få mina kompositioner för ingenting. Klengel var förvånad över att denne Haslinger inte betalt mig ett öre för Mozartvariationerna. Hädanefter är det slut med gratisarbete, nu säger jag; betala, ditt få!

Man säger att jag blivit fetare.

Chopin har definitivt lämnat Polen och anländer till Wien 23 november 1830. Han blir på detta ytterst bedrövliga behandlad av bankiren Stamitz, den eländige impressarion Geymuller och musikförläggaren Haslinger. Tonsättarens aversion mot bankirer och, särskilt, mot musikförläggare, som han skulle bli så beroende av, grundlägges och ska alltmer stegas. Han öser ofta sin galla över dem i de kommande breven, som visa upp en välfunnen samling av alla upptänkliga substantiv och synonymer för ett åskådliggörande av hans djupa misstroende och höggradiga förakt för dessa yrkesgrupper inför vilka han ändå måste kröka rygg och hålla god min.

Den tjeckiske pianisten och nära kamraten Guillaume Wurfel, förut pianolärare vid konservatoriet i Warszawa är ännu ett fall av lungtuberkulos i Chopins nära omgivning.

Jean Matuszynski, Warszawa

Wien, 26 december 1830

Juldagen. Söndag morgon. Sitter i morgonrock, ensam, biter på min ring och skriver.

I går, julafton, var jag hos [Slawik](#), den berömde violinisten, vi har blivit vänner. Han är kanske jämförbar med Paganini, tar 96 noter staccato i ett enda stråkdirag, det är otroligt.

När jag lämnat honom vandrade jag, klockan var 12 på natten, långsamt och ensam, till S:t Stephansdomen. Vid framkomsten var där ännu alldeles folktomt. Ställde mig på en så mörk plats som möjligt inne i kyrkan. Tro inte att jag var fylld av gudsfrukten, nej, jag ville vid just denna midnattstimmiga betrakta det väldiga byggnadsverket; stod vid foten av en gotisk pelare. Det är omöjligt att beskriva prakten och storheten i dessa väldiga valv.

Endast kyrkvaktarens steg, då han gick omkring för att tända vaxljusen, bröt tystnaden ibland och mitt drömlika tillstånd. Bakom mig en grav, under mig en grav, bara min egen fattades. En mörk klang grep tag i mig. Som aldrig förr förnam jag min ensamhet men jag var uppfylld av all denna upphöjdhet. Människor med sina fladdrande ljus började komma.

Mina föräldrar skriver och säger att jag ska göra som jag vill. Jag vet inte vad jag ska göra. Fara till Paris? Resa tillbaka till Warszawa? Stanna här i Wien? Ta mitt liv?

Hans penna är litterär, målande. Ringen han biter på är omvirad med systemen Louises hår. Tung villrådig stämning, ja, svår förtvivlan.

Preludiet [opus 28 nr 2](#) är skrivet hösten 1831, kanske i september, men det skulle ha kunnat vara koncipierat när han står där, ensam, i S:t Stephansdomen på julnatten. Vänster hand går sin kol-svarta dissonanta basgång, vid denna tid inte hörd i någon som helst musik. Liten septima, förminskad oktav, dubbelförminskad oktav, förminskad kvint vandrar i A-moll med stöttor av några rena eller stora intervall utan att stämningen för den skall lättas upp. I höger hand en enkel melodi på fyra takter, återkommande några gånger i olika lägen. Kompositionen är tröstlös men samtidigt något

av det mest fascinerande han någonsin skrivit.

Den sista etyden i [opus 25 nr 12](#) är egentligen en oerhört mäktig uppförstorad koral, i de sista takt-erna nästan oöverkomligt svår att distinkt återge även för den mest drivne pianist. Hade Chopin ett minne av den ensamma stunden i S:t Stephansdomen, när det stycket skrevs? Eller är det uttryck för en senare känsla, en väldig bön för en lidande mänsklighet?

Violinisten Slawick har hans beundran och är säkerligen, i likhet med Paganini ett betydelsefullt incitament för utvecklingen av Chopins pianoteknik.

Matuszynski studerar medicin i Warszawa och flyttar som färdig läkare till Paris, där han en tid delar bostad med Chopin och dör tidigt, 31 år gammal, i lungtuberkulos.

Joseph Elsner, Warszawa

Wien, 27 Januari 1831

Beträffande er kvartett har Joseph Czerny högtidligen lovat mig att den lämnar trycket till S:t Josephs dag; han sade vidare att han hade fullt upp med arbete för att trycka en mängd av Schuberts ännu inte utgivna verk. Här är valser något fint, de kallas "verk"! Strauss och Lachner, som står för dansmusiken, kallas orkesterledare! Detta faktum är sorgligt men ingen bryr sig om det, tvärtom skrattar man och från tryckerierna kommer bara valser.

Musikförläggarna rusade under Schuberts levnad inte precis till för att få trycka hans verk. Men nu, endast lite drygt ett år efter hans död, gör man det!

Wien lever i en valsvirvel, Chopin vantrivs mer och mer. Hans egna valser och mazurkor är inte skrivna för dans och man dansar inte heller efter dem.

Familjen

Wien, juli 1831

Äntligen har jag fått mitt pass. Det är i dag lördag, på onsdag går färden till Salzburg och sedan till München. För att komma in i Bayern fordras intyg, "Gesundheitspass", som visar att man inte har kolera. Alla är förskräckligt rädda för koleran här, man kan skratta sig fördärvad. Folk köper tryckta böner för att besvärja koleran, äter inte frukt; det är framförallt wienarna som flyr sin stad.

Av politiska skäl har han skaffat sig visum till London även om han tänkt sig Paris som slutstation. Koleran går förhärjande fram i Europa men han förefaller oberörd inför smittorisken, ber fadern sända pengar till München – och ger sig iväg.

September 1831

(På resan till Paris har Chopin strax efter 8 september 1831 i en anteckningsbok nedskrivit det följande under uppehållet i Stuttgart.)

Förstäderna förstörda, i brand. – Jeannot; Guillaume har säkert dött på fästningsvallarna. Jag ser Marcel i fångenskap! Sowinski, hedersmannen, i händerna på dessa slynglar! En rysk hund, [Paskevitch](#), från Mohilew, erövrar den stad, där Europas främsta monarker regerat. Moskva behärskar världen! Gud, finns du? Du finnes och låter allt detta ske utan att hämnas... Har Du inte fått nog av moskoviternas förbrytelser... Eller... Kanske är Du själv en sådan där moskovit!!?. Min stackars far! Du är kanske hungrig? Min mor har kanske ingenting att köpa bröd för? Mina systrar offer för den moskovitiska soldateskens raseri?! Min far, skulle detta vara Din ålderdoms tröst! Min stackars lidande mor, skulle Du ha överlevt Din yngsta dotter bara för att få se moskovitema trampa sönder hennes döda kropp! Tusen andra lik ligger över henne nu. Staden är sönderbränd. Om jag ändå hade fått möjlighet att slå ihjäl åtminstone en av dessa moskoviter...

Jag är här, kan ingenting göra, tomma händer, utgjuter min förtvivlan över pianot!

I Stuttgart har han 6 september fått meddelandet om att ryssarna stormat Warszawa. I en våldsamt förtvivlad protest skriver han nu den s.k. revolutionsetyden [opus 10, nr 12](#). Den lär ha skrivits ned direkt, utan ändringar, i ett enda vilt svep, allt rann till i rasande inspiration.

Vid samma tillfälle, i samma anteckningsbok, fortsätter han:

På min säng har kanske flera lik länge legat utsträckta men det bekommer mig inte. Hur skulle ett lik kunna vara bättre än jag? Ett lik vet inte längre något om sin far, mor, sina systrar, Titus; ett lik har ingen älskarinna, kan inte tala till sin omgivning... Ett lik, blekt som jag, lika kallt som min känsla är kall för allt...

... från Stuttgarts alla torn slå klockorna för att ange någon timma i natten. Hur många i denna värld dog just nu? Barn har förlorat sina mödrar, mödrar sina barn... Vilken sorg, men också tröst ger inte dessa döda! O, ni goda och onda döda... Ni ligger alla i samma grav, som syskon. Följaktligen är döden det för människan mest eftersträvansvärda.

Vad händer med de mest onda? Det vore mot det godas mening om de skulle återfödas. Således måste jag beklaga att jag kommit till världen. För vem nyttar mitt liv? För ingen. Jag har ju varken mun eller vader?... Har ett lik vader?

Allt är förtvivlat, ibland förvirrat, i dessa maximalt känsloladdade rader. Stuttgarts tornklockor talar om liv, död, alltings förgängelse.

Men, liket (le cadavre) på sängen, dess okänslighet, kontaktlöshet, tysthet, blekhet, känslökyla, vilket allt han identifierar sig med, vad är detta? Dessa hastigt nedskrivna rader kan föra tanken till [Edgar Allan Poes](#) "Korpen". Ordet "le cadavre" uppreas inte rytmiskt som "nevermore" i Poes dikt men återkommer och åstadkommer en tung ödslig överklig grundstämning. Så mycket kan i alla fall sägas att genierna Poe och Chopin var ett sällsamt par i en sällsam tid. De föddes och dog så gott som parallellt, båda var logiker, båda några av romantismens klaraste stjärnor, båda den korta, utstansade formens mästare. De råkades aldrig.

K. Kumelski

Paris, 18 september 1831

I går åt jag middag hos madame [Potocka](#). Håller på att komma ut i sällskapslivet men har bara en dukat i fickan! Här finner man på samma gång den största lyx, snuskighet, dygd, last, överallt anslag om könssjukdomar. Man försvinner i detta paradiset, det passar mig, ingen intresserar sig för det liv man för.

Dessa barmhärtiga gatans damer – en del ser rätt välmående ut – så de antastar en, då man passerar dem. Jag måste beklaga att minnet av Thérèse avhåller mig från att smaka på den förbjudna frukten.

Jag bor på Boulevard Poissonnière No. 27 , 5 våningen. Har ett rum med möbler i mahogny och mot gatan en balkong med den vackraste utsikt i världen från Montmartre till Panthéon. Detta avundas man mig mycket, men trapporna tycker man inte om.

Diligensresan från Stuttgart till slutmålet Paris har tagit ungefär en vecka. Thérèse Wodzinska har som en mor tagit hand om tonsättaren; hennes dotter, [Marie](#), ansågs under en kortare period vara hans fästmö, en synnerligen platonisk och övergående förälskelse.

Titus, Poturzyn

Paris, 12 december 1831

I Stuttgart hörde jag att Warszawa intagits och beslöt att bege mig hit till Paris, denna andra värld. Har blivit bekant med Rossini, Cherubini, Kalkbrenner. Du må tro att jag var nyfiken på pianisterna Herz, Liszt, Hiller m.fl. Jag har spelat som Herz men skulle vilja spela som [Kalkbrenner](#). Paganini är perfektionen själv, Kalkbrenner hans jämlike. Kalkbrenner sade att jag har Cramers spelsätt och Fields touche och att om jag tog lektioner i tre år för honom, Kalkbrenner, så kunde han göra något stort av mig. Jag svarade att jag kände mina brister, att jag inte ville efterlikna honom och att tre år var för lång tid. Han sade då att jag skulle kunna komma på avvägar men framhöll också att mina kompositioner hade originalitet.

Hummels symfoni har imponerat mycket, han är en man i Beethovens stil men full av poesi, eld och själ.

Jag och Kalkbrenner spelar dennes Marsch med efterföljande polonäs på var sitt piano och till ackompanjemang av fyra andra pianon, varav ett är ett litet, ensträngat som hörs genom alltsammans som små giraffbjällror. Jag tycker det hela är fullständigt vansinnigt.

[Meyerbeers](#) opera Le Diable, 5 akter, är mästerverket i den nya skolan; djävlarne sjunga i väldiga körer, själarne lämna gravarna i grupper på 50-60 stycken – inte bara två eller tre som i Kurpinski's opera hemma i Polen. Meyerbeer har gjort sig odödlig! Men så har han också mest tillbringat tre år i Paris, innan han kunde få sin opera framförd. Han lär ha betalt de medverkande 20 000 francs.

Jag måste berätta om mitt äventyr hos [Pixis](#). I hans hem i Stuttgart blev jag bekant med en vacker 15-årig flicka, som han nu tagit med sig till Paris och som han tänker gifta sig med. Så snart han kommit hit, bjöd han mig hem utan att tala om att hon var med honom. Hade jag vetat det, hade jag kanske uppsökt dem tidigare.

Häromdagen gick jag alltså till Pixis och se där; på trappan möter hon mig och ser mycket glad ut, ber mig komma in och säger att det är intet märkvärdigt i att vi är ensamma. Hon ber mig slå mig ned, han kommer snart, säger hon. Vi började faktiskt darra, båda två. I vetskap om att gubben är

svartsjuk ber jag om ursäkt och säger att jag kommer tillbaka en annan gång.

Emellertid, när vi försiktigt talar med varann, vem kommer om inte Pixis, som stirrar på oss genom sina tjocka glasögon. Hans blick undrar vem som talar med hans älskarinna, han påskyndar sina steg; den stackars gubben stannar framför mig och säger barskt: god dag! Och så till henne: vad gör ni här? Varpå han sköljer över henne en ändlös jeremiad tyska svordomar för att hon i hans frånvaro vågat ta emot en ung man.

Med ett småleende och utan att låtsas om någonting säger jag, liksom för att hålla med Pixis, att jag inte tycker om att hon går så där lätt klädd i endast något sidenaktigt. Till slut lugnar sig gubben och blir vänligare. När han och jag gick nedför trappan kunde jag inte dölja det nöje jag haft att konstatera att jag för första gången i mitt liv blivit utsatt för misstanken att... Jag såg honom gå in till portvakten för att fråga hur länge jag hade varit där.

Efter det som passerat hade Pixis inte ord nog till att berömma mig hos musikförläggarna, framförallt hos Schlesinger, som ber mig göra något av melodierna i Robert le Diable, som han köpt av Meyerbeer för 2000 francs. Vad säger du om det här? En förförare, jag!

Chopin säljer sig inte till Kalkbrenner för vilken polacken torde ha varit musikaliskt högvilt, något bra att införliva med det egna stallet. Liszt är inte särskilt imponerande, inte heller Beethoven, om man kan rätta sig efter stämningen i brevet. Syrligheten inför Meyerbeer kommer fram; vem kan som denne miljonär skaka fram 20.000 francs – i dagens mynt, 1976, motsvarande c:a 250.000² francs – för att få en opera uppförd?

Giraffbjällror? Har Frédéric glömt något som kallas kameler?

Jean-Pierre Pixis är en tysk pianist och kompositör, som på sin ålders höst flyttat från Stuttgart till Paris med en mycket ung älskarinna. Chopin beskriver sitt besök hos dessa två så att man kan undra om det inte är fråga om något av Molières lustspel.

Titus, Poturzyn

Paris, 25 december 1831

Min sinnesstämning är alltid ojämn, jag är orolig, på jakt efter vila, en paus, då ingen på en hel dag kan störa mig. När jag skriver musik står jag inte ut med att höra ringklockan ringa.

Allvarligt talat mår jag ganska dåligt, är glad utåt, framförallt bland de mina (jag kallar mina landsmän så) men jag plågas av något i mitt inre, det är som en förkänsla, aningar, oro, ängslan, något som kan framkallas av drömmar eller sömnlöshet – längtan tillbaka till mitt land – likgiltighet – livslängtan och ibland önskan att få dö – en ljuvligt renad klarhet, känner mig borta från allt, men – till slut – jag har distinkta minnen som jag plågas av.

En bitterlig bitterhet, en ohygglig blandning av känslor förvirrar och upprör mig. Jag har aldrig varit så tokig som nu.

En av de mest avslöjande interiörer han lämnat från sin tonsättarkammare. Raderna kan givetvis ses som normala svajningar i ett till ytterlighet sensibelt konstnärpsyke. På femte våningen, Boulevard Poissonnière nr 27 kan anas att många manuskript just nu komma till. Vem skulle våga ringa på hans dörrklocka?

Dominique Dziewanowski, Szafarnia, Polen

Paris, 1832 , utan närmare datum

Som genom ett under befinner jag mig ofrivilligt bland ambassadörer, prinsar, ministrar. Konservatorieelever och elever till Moscheles, Herz, Kalkbrenner tar lektioner hos mig, mitt namn nämns vid sidan av Fields. Jag skulle kunna tro att jag nått toppen av min karriär. I dag ska jag ha 5 elever. Du tror säkert att jag kommer att tjäna en förmögenhet. Men kabriolett och vita handskar kostar mer än jag tjänar in. Dock, det hör till god ton att ha sådant.

Adressaten är polsk godsägare, nära vän till familjen Chopin. Frédéric hade börjat kalla sig "fattig sate" och hade faktiskt vissa planer på att flytta till Amerika, då han på en boulevard mötte en gammal bekant, prins Valentin Radziwill, broder till den polske prinsen, guvernören, cellisten och kompositören Antoine Radziwill. Samma kväll öppnades, via denna kontakt, bankir James Rothschilds hem för Chopin, som där spelade inför Parissocieteten. På några minuter var hans lycka gjord. Som första elev fick han madame Rothschild. Småningom hade han 5-7 pianolektioner dagligen, erhöll per elev 20 francs och kunde alltså på en dag tjäna 100-140 francs, vilket i nuvarande (1976) penningvärde motsvaras av 1200-1700 francs³.

Ferdinand Hiller

Paris, 20 juni 1833

Jag skriver dessa rader utan att veta vad min penna rör ihop, ty Liszt spelar i detta ögonblick mina etyder och kommer mig att förlora fattningen. Jag skulle vilja stjäla från honom hans sätt att spela mina egna etyder.

Vilken fullkomligt fantastisk scen! 1800-talets väldigaste pianovirtuos sitter hemma hos Chopin och spelar dennes etyder! Ännu hörs rasandet av skrivpennan. Violoncellisten Auguste Franchomme, nära vän till Chopin, var närvarande vid tillfället, varvid de tre satte ihop ett gemensamt brev till den tyske pianisten och kompostören Ferdinand Hiller, som tillsammans med Franchomme hade arrangerat Chopins första konsert i Paris, 26 februari 1832. Han skulle göra endast 19 offentliga framträdanden i Paris och av dessa spelade han solo endast fyra gånger, trots att man tiggde och bad att han skulle konserterna oftare. Varför han så sällan framträdde, framgår av en tidigare brevkommentar, som kan kompletteras av det faktum att han inte hade den muskulära kraft som var utmärkande för pianoatleter såsom Thalberg och Liszt. Många sade att Chopins spel med dess sordinerade men raffinerat briljanta elegans gjorde honom till mästaren över alla andra pianister. Han slapp tröttande konserter och konsertresor genom att ge lektioner och sälja sina kompositioner.

Men i en vänkrets kunde han, i någon salong gärna när kvällen blivit sen, förtrolla med sitt spel... Vid ett sådant tillfälle kunde man omkring honom se Balzac, Gautier, Dumas d.ä., Delacroix, George Sand, Marie d'Agoult med sin älskare Liszt, Paër, Cherubini, Bellini, någon gång t.o.m. själve Paganini.

Mellan 18 och 24 års ålder skriver den unge polacken sitt testamente, de 24 pianoetyderna, dessa under av skönhet, lyrik och bländande teknik. De första tolv, [opus 10](#), publicerades 1833, snart följda av ytterligare tolv, [opus 25](#). Även om tonsättaren inte hade skrivit mer än dessa etyder, skulle

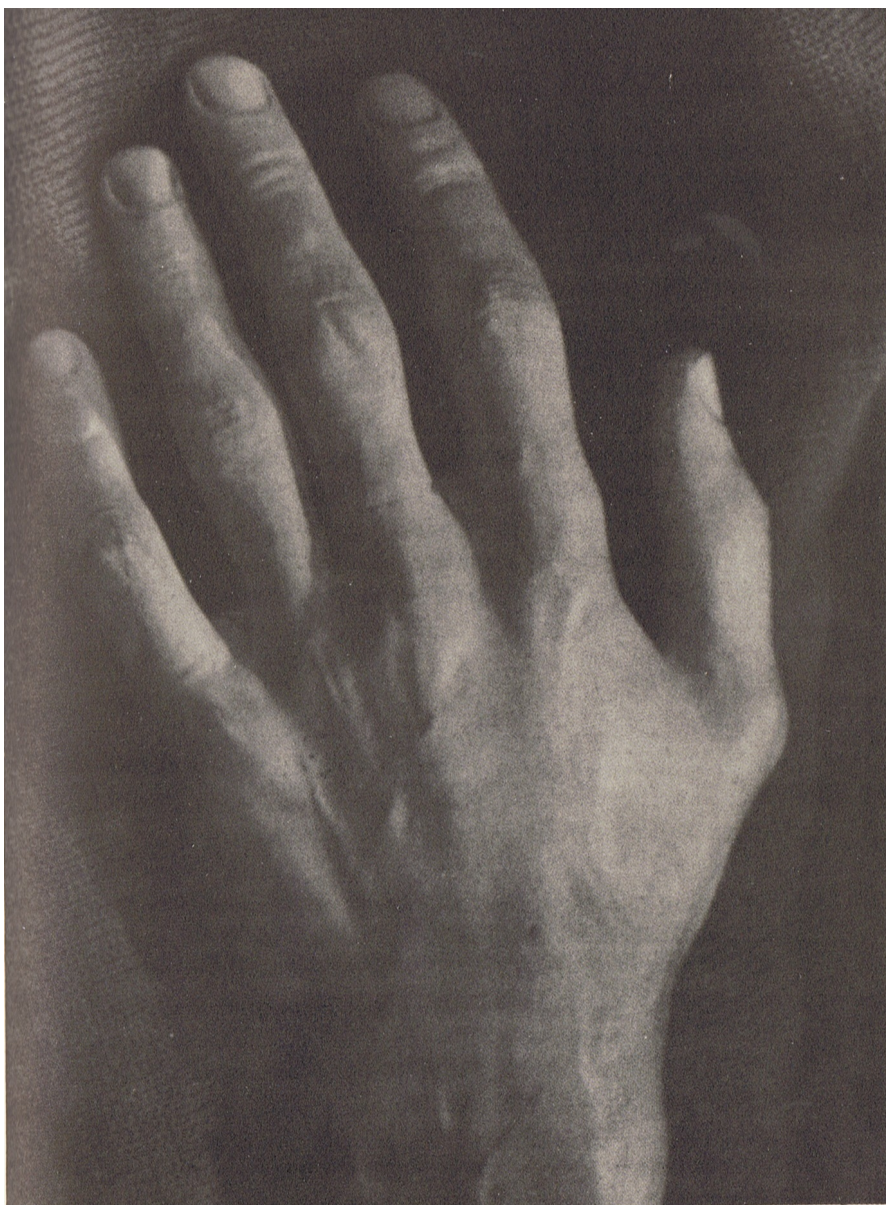
3 5000-8000 SEK 2011 (TD)

han ha varit berömd, ty sådana mästerstycken är det fråga om. Han vänder helt upp och ned på gängse pianoteknik med dessa bombnedslag; en häpen musikalisk värld rusar till och blir – det ska sägas till dess heder – begeistrad trots alla harmoniska djärvheter och aldrig hörda virtuosa fyrverkerier.

Givetvis fanns det belackare. Rellstab, musikkritiker och poet (Schubert har tonsatt några av hans dikter) skriver att "man gör bäst i att inte spela etydena, såvida inte en kirurg fanns till hands".

Chopin hade mycket roligt åt Rellstabs kritik. Pianisten Ignaz Moscheles säger med en suck att hans känsla och fingrar "sätter sig på tvären" inför vissa svårsmälta och konststridiga modulationer.

Men Liszt var full av entusiasm och började skyndsamt skriva sina etyder...

Gipsavgjutning av Chopins vänstra hand efter döden

Familjen, Warszawa

Paris, 1836 (utan närmare datum)

Jag har blivit bekant med en stor berömdhet: madame [Dudevant](#), känd under namnet George Sand men hennes utseende är inte tilldragande, jag tyckte inte alls om det. Det finns rentav något fränstötande hos henne.

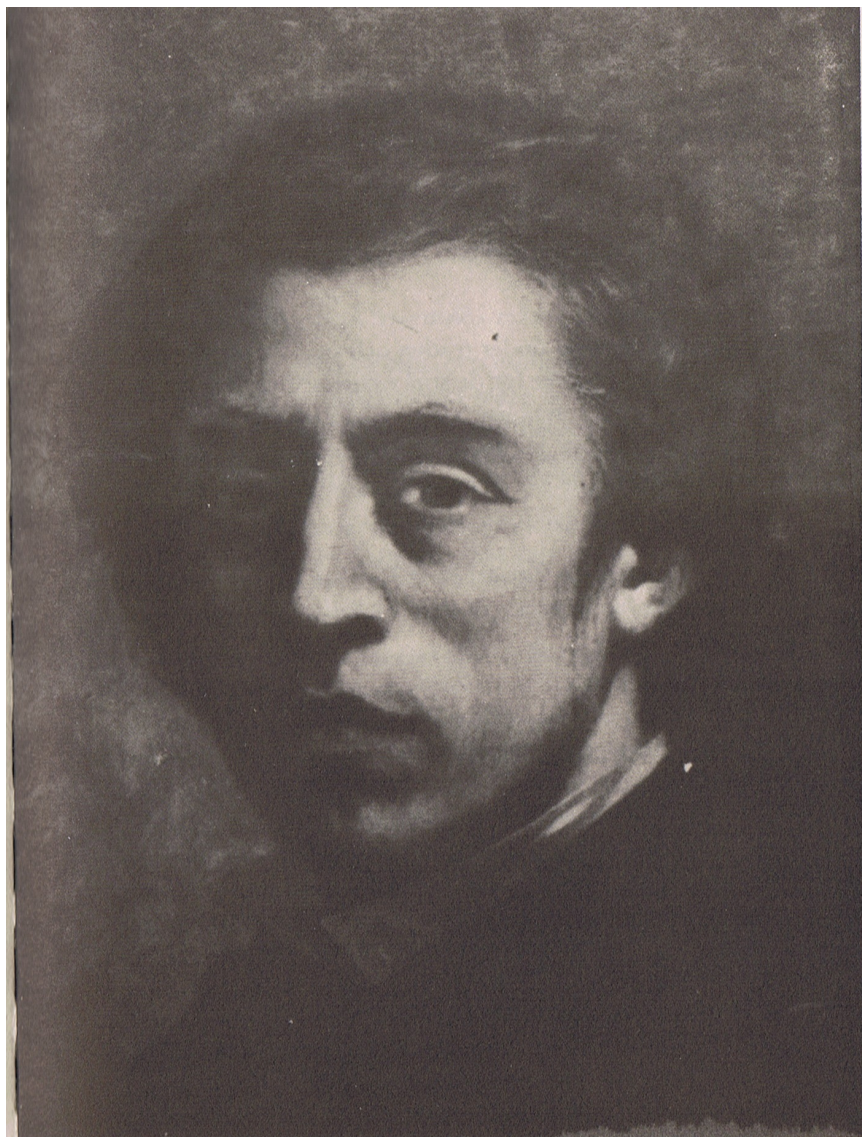
Ferdinand Hiller påminner Liszt i ett brev till denne; ”En afton samlade du hemma hos dig den franska författareliten. Förvisso, George Sand fanns också med. Chopin och jag gjorde sällskap därifrån på natten och under vandringen på boulevarderna sade han: Vilket motbjudande fruntimmer, den där Sand! Är det verkligen en kvinna. Jag är beredd att tvivla. ”

Joseph Brzowski, Paris

Paris, 13 mars 1836

I dag kommer några personer hem till mig, bl.a madame Sand; dessutom ska Liszt spela och [Nourrit](#) sjunga. Det skulle vara roligt om även ni ville göra mig glädjen att komma.

Adressaten är en polsk kompositör. Nourrit är den förnämste tenoren i Paris; det kan anmärkas att han var kompositör till två av de mest berömda baletterna, skrivna för Stora Operan. Chopin börjar närma sig Sand, trots allt.

Chopin

Thérèse Wodzinska, Polen

Paris, 18 Juni 1837

Är sommaren vacker i [Sluzewo](#)? Är det mycket skugga? Kan man sätta sig under träden och måla? Har Du hittat något lämpligt ställe för de små ostarna? Behöver Du inte mademoiselle Josephine eller mademoiselle Malet till hjälp med sådant? Jag skulle kunna ställa tusen frågor till Dig, är nyfiken på allt ni har för er, bara ni inte talar om kalas.

Nej, kalas har han nog av i Paris. Men han längtar hem till de små ostarna, hur de nu såg ut. Raderna dallra av längtan till Polens sommar.

Antoine Wodzinski, Polen

Paris, maj-juni 1837

Har i vinter varit influensasjuk igen, man har velat sända mig till [Ems](#) men har inte brytt mig om

det, har inte kunnat lämna Paris. Jag komponerar, ett manuskript är snart färdigt. Jag kanske beger mig till George Sand några dagar.

Antoine Wodzinski är en något besvärlig och lite vidlyftig son till Thérèse Wodzinski. George Sand ber Chopin komma till Nohant. Men han skulle låta henne vänta någon tid...

Detta är första gången i breven man kan ana tecken på hans begynnande lungtuberkulos. Han skriver att han "i vinter" varit influensasjuk "igen". Sådana perioder av "grippes", "förkylning", "influensa" var vid denna tidsepok i flertalet fall de första förebuden till den förtärande lungsjukdom, vars art man var okunnig om.

Jules Fontana, Paris

London, juli 1837

Det är lätt att roa sig här men man bör inte stanna alltför länge. Här finns fantastiska saker. Storartade pissoarer där man inte får plats att göra något. Och engelsmännen! och hästarna! Och palatsen! Och galavagnarna! Och rike domen! och ståten! Och torgen! Och träden! Allt, från tvålen till rakknivarna, är av samma modell, allt är tvättat och återigen tvättat och ändå smutsigt som baken på en adelsman!!!

Chopin har tillammans med [Camille Pleyel](#), bekant för sin pianotillverkning och sin äventyrliga hustru, rest till London, där de båda – enligt Chopins vän Stanislas Kozmian – tog in på de finaste hotellen och begagnade varje tillfälle till att göra av med så mycket pengar som möjligt.

Tonsättarens pass för resan finns kvar. Det utfärdades i Paris 7 juli 1837, gällde får ett år och angav hans yrke till pianolärare. Han hade felaktigt angivit sin ålder till 26 i stället för 27 år, längden var 170 cm, håret blont, ögonen gråblå, hakan rund. Han vägde 48 kg. Man kan nästan se hur spenslig han var.

Möjligen är det under de två herrarnas bortovaro som Liszt begagnar Chopins Parisvåning för en herdestund med madame Pleyel, varvid efterlämnades vissa föremål, som djupt stötte Chopin...

[Jules Fontana](#), pianist, var Chopins studiekamrat vid musikkonservatoriet i Warszawa, rättade och kopierade under en lång period hans notmanuskript, hade Chopins stora förtroende och utgav dennes posthuma verk

Wojciech Grzymala, Paris

Paris, 1838 (utan närmare datum)

Käre vän, du måste absolut komma till mig i dag, du får komma så sent du vill även om det skulle bli långt in i natten. Du vet att jag alltid litat på ditt omdöme. Jag skulle vilja få ditt rd i en viss angelägenhet.

Grzymala är en emigrerad polsk greve, nära vän till Sand och Chopin. Chopin har nu fått George Sands biljett. "On vous adore".

Ferdinand Hiller har, som förut sagts, hört tonsättaren omtala sitt första intryck av henne. Det var synnerligen negativt, hon förefaller honom oaptitlig.

Hon var dotter till adlige officeren Maurice Dupin, som var dotterson till franske marskalken greve Moritz av Sachsen, son till August den starke av Sachsen och Aurora Königsmarck. Sands mor var av mycket enkel härkomst, framställes som simpel och tarvlig.

Aurore Dudevants, alias Gerorge Sand, äktenskap med monsieur Dudevant blev stormigt och alltmer komplicerat. Hon var minst sagt någon exemplarisk hustru, han ”på intet sätt aristokratisk”, sökte tröst i flaskan. Hon lämnade honom 1831, det blev skandalösa processer, parterna tillvitade varandra upprörande saker, den lagliga skilsmässan blev klar först 1836. Hon slog sig ned på arvegodset Nohant tillsammans med barnen Maurice, f. 1823 och Solange, f. 1828.

Mme Audl skriver om Sand i ”Frédèrick Chopin, sa vie et ses oeuvres”: ”Hon var en genial kvinna med stark sinnlig lusta och omätliga begär, vilka hon vant sig att till varje pris tillfredsställa. Hon saknade inre jämvikt och hjärtats renhet lika väl som takt, återhållsamhet och värdigt uppträdande”.

Åren kring 1834 var den mycket vackra komediennen Marie Dorval Parispublikens gunstling. Hon och Sand kallades de ”oskiljaktiga”. Arsène Houssaye skriver i sina ”Confessions” att Marie Dorval efter föreställningens slut kunde finna den egendomliga kvinnan, cigarrettrökande, sitta och vänta på sitt byte.

Liszt både beundrade Sand och fann henne obehaglig. Han omtalar att hon brukade fånga fjärilar på limpapper, spetsa dem på nålar för att njuta av deras dödsqual. Hon syntes honom ”okvinnlig, kallsinnig, egoistisk, har blott värme i fantasien men hjärtat är kallt”.

Några av hennes förnämsta fångster var Alfred de Musset och Frédéric Chopin, båda kvinnligt veka, hypersensibla, ömtåliga; båda 5 år yngre än den manhaftiga författarinnan; båda avskydde henne till en början men infångades ganska snabbt. Musset lyckades göra sig fri efter ett år, Chopin satt på limpapperet i 10 år.

Hon blev sitt lands mest bekanta romanförfattarinna, skrev enligt Musset som en högmjölkanke ko (”une vache à écrire”), åstadkom sammanlagt 110 tättskrivna volymer, rökte cigarr, cigarett och pipa, gick periodvis i manskläder. Levde, efter att äktenskapet blivit alltmera uppluckrat, ett ”vie de gamin” i Paris.

Hur såg hon ut? Vid 32-årsåldern, alltså vid den tid då Chopin träffade henne, skriver den yrkesvane observatören av utseenden, målaren August Charpentier, som just anlant till Nohant för att måla hennes porträtt. ”Fortfarande är jag helt fylld av beundran och hänförelse över denna berömda Mme Sand. Hon har det mest beundransvärda huvud en målare kan se, jag har ännu inte kommit över mitt första intryck. Börjar måla hennes porträtt först i morgon, ville ha en dag för att enbart studera henne; hon är värd att man verkligen gör en bra sak, så vacker och så framstående som hon är”.

Hon var tämligen liten till växten, hade små händer och små fötter, var vid 32-årsåldern fyllig med ganska markerad dubbelhaka, dragen var regelbundna, ögonen något matta, rösten mild. Hyn hade en skiftning i brons. Det mörkt kastanjebruna, lockiga håret var benat i mitten och föll ned på axlarna.

I salongerna var hon briljant underhållande, kvick, slagfärdig. Hon kunde vara tyst lyssnande också, lyssnade helt enkelt in Chopin... Hennes prosa är högintelligent och fulltonig när den inte är överlastad och alltför utbroderad. Den har inte den kortare, ibland effektivare och vassare andhämtning som utmärker Liszts älskarinna, den ofta infama författarinnan, grevinnan d'Agoult, alias Daniel Stern.

Chopins unga förälskelser gled förbi honom, de drunknade i hans fantasiström. Just innan han träf-

fade Sand svärmade han för Marie Wodzinska, en dockliknande företeelse, som i likhet med dåtidens flickor av s.k. bättre familj spelade piano, målade och skrev poesi Hon skrev aldrig några egna brev till fästmannen in spe utan nöjde sig med några postscripta i moderns brev till tonsättaren.

Hennes sista postscriptum lyder: "Vi kan knappast trösta oss efter din avresa... Sedan fick mamma en tand utdragen..."

George Sands ögon slukade eleganten och musiksnillet Chopin. När hon fick höra talas om hans "fästmö" Marie Wodzinska, sattes en utomordentligt massiv litterär mekanism i gång vilket resulterade i ett 5000 ord långt brev till Sands och Chopins gemensamme förtrogne, greve Grzymala, som utsattes för en intensiv, fullkomligt inkvisitorisk utfrågning: Hur trodde han att Chopin hade det med sina känslor, skulle hon hålla fast vid sin böjelse för honom eller låta honom vara ifred; skulle hon göra så eller så? Hon frågade om Marie Wodzinska: "Vem är då denna usla kvinna som givit honom ett sådant intryck av den kroppsliga kärleken? Har han haft en älskarinna som varit honom ovärdig? Stackars ängel".

Varför hamnade Chopin hos Sand? Låt oss till en början höra vad hon själv säger: "De starka männen vill jag inte längre veta av. Jag vill se konstnärer, skulle kunna vara en man bland dem". Hon kommer att tänka på den unge polske musikern, denne, säger hon: "Stackars, sorgsne ängel. Jag behöver lida för någon, har behov att hålla vid liv denna min moderliga instinkt, som är van att vaka över en lidande och uttröttad varelse". Hennes monolog är suverän. Mitt i sin betagenhet för honom söker hon någon form av förlåtelse för sitt eget forcerade, inte så litet kantstötta liv. Hon vill ge ut sig för honom, stötta honom, stötta sig själv.

Från sin egen mor har Chopin vandrat via Thérèse Wodzinska till en trede och sista modersgestalt, George Sand. Hur resonerar han själv? Kanske så här, möjligen en aning beräknande: Jag känner, jag vet att en svår kroppslig sjukdom fått grepp om mig även om jag utåt inte erkänner det. Här möter jag en intelligent kvinna som lyssnar på mig, tycks förstå mig. Hon tycker om mig, jag märker det. Hur ska det gå för mig då jag inte längre kan komponera och ge pianolektioner? Hon har pengar. Jag, krake, lever för dagen. Hon har ett vackert gods, en lantgård som hos Titus hemma i Polen, träd, grönska. Jag bryr mig inte om hur hon ser ut. Kanske hon ändå är vacker, vad vet jag. Dubbelhaka, ja, men är hon inte Frankrikes mest berömda författarinna? Jag har en känsla av att just nu känna trygghet.

Aurore Dudevants, gift Dupin, alias George Sand

Till en okänd adressat

Paris, 1838?

Vill Du komma och äta middag hos mig i morgon, torsdag, en kvart i 6, med [Witwicki](#) och Grzymala. Om Du inte har något för Dig efteråt ge vi oss i väg till madame Marliani, som jag ska presentera Dig för och där Du kommer att träffa några intressanta personer.

Witwicki, polsk diktare, är barndomsvän till Chopin. Grevinnan Marliani är en något till åren kommen skönhet, som till släktens förskräckelse rusat i väg i ett förhållande med en fåfäng narraktig ung och vacker italienare, åt vilken hon ordnade en konsultjänst och visst inflytande. Hon är väninna till d'Agoult och Sand och rådfrågas av dessa i brydsamma situationer. d'Agoult och Liszt far sommaren 1837 till Italien, där parets tredje barn, Daniel, föds. De föregående barnen är Blandine och Cosima, vilken sistnämnda först gifte sig med Liszts främste pianoelev, Hans von Bülow, men sedan övergav denne och gifte sig med Rickard Wagner. Från Italien skriver d'Agoult till Sand 1839: "Jag orkar inte prata om token Liszts alla möjliga påhitt och så är han deprimerad över att vara far till tre småbarn. Du på Nohant har det mycket bättre än jag. Hälsa Frédéric Chopin."

Sand förstår att d'Agoult vill komma ifrån Liszt, varför oraklet, grevinnan Marliani rådfrågas och via Sand avråder d'Agoult från ett sådant steg som skulle kunna medföra brytning mellan Liszt och Chopin, vilket i sin tur skulle kunna skada den senares psyke, "så nervös, så grannlaga, så fin – och dessutom sjuklig – som han är".

Intrigspelet är sannerligen invecklat. d'Agoult är förtjust i Chopin och blir svartsjuk när hon ser denne och Sand närma sig varandra, varför hon med satani försöker nedsätta Chopin inför Sand och skriver till denna: "Han hostar med en oändlig gratie; han är oemotståndlig, hos honom finns bara en ständig hosta". Liszt drages in i d'Agoults ränkspel och skriver till henne, som tillfälligt vistas hos Sand på Nohant: "Tror du att Sand skulle kunna inkvartera Zopin (sic!). Den ogenerade typen har lust att åka till Nohant... Han pratar ständigt om det".

Man kan tänka sig en teaterscen. Längst fram vid rampen står Chopin i förklarad ljus. Bakom honom de på varandra svartsjuka damerna d'Agoult och Sand. I fonden Mefistofeles själv i form av Liszt, vridande sina händer i svartsjuka och helt ur gängorna över att inte kunna vara Chopins jämlike som kompositör. Carlotta Marliani springer av och an på scengolvet, Meyerbeer dirigerar teatermusikerna för vilken han, van vid stora pengar, betingat sig ett högt arvode. Bland publiken kan man se den fattige Berlioz...

Maurice Schlesinger, Paris

Paris, 10 augusti 1838

Av monsieur Maurice Schlesinger erhållit en summa av fyrahundra francs som avbetalning på de ett-tusenfem-hundra francs för vilka jag till honom sålt ensamrätten i Frankrike till fyra mazurkor och ensamrätten i Frankrike och Tyskland till tre valser för piano.

Fontana, Paris

Palma, 15 november 1838

Jag är i Palma bland palmer, cedrar, kaktus, olivträd, apelsinträd. Himlen går i turkos, havet är azurblått, bergen som smaragder, luften paradisisk. Sol hela dagarna, allt är klätt i sommardräkt, det är varmt. Nattetid hörs gitarrer och sång timmarna igenom. Våldiga altaner, vindruvorna hänga över ens huvud, arkitekturen är morisk, allt andas Afrika. Med ett ord, jag mår utmärkt. Vill du stöta på Pleyel, pianot har inte kommit ännu. Vilken väg har man sänt det? Snart får du preludierna, säg Pleyel att du inom kort lämnar honom manuskripten till dem. Tala inte för mycket om mig för mina bekanta.

George Sand hade i oktober 1818 rest från Nohant med sina barn, Solange nu 10 år, Maurice 15 år. Destinationen var Mallorca, som ansågs lämpligt för de reumatiska besvär som Maurice hade. Chopin hade föreslagit sig själv som reskamrat till medelhavsön; klimatet där kunde kanske ge honom nya krafter och mindre hosta. Först i Perpignan sammanstrålade han med Sands – man ville väcka så litet uppseende som möjligt i Paris. I Port-Vendres gick de ombord på ångbåten "Phénicien", som förde dem till Barcelona, där de efter några dagars uppehåll 7 november kl. 5 på e.m. gick ombord på det, som det skulle visa sig, hemska ångfartyget "El Mallorquin" med vilket de anlände till Palmas hamn 8 november kl. ½ 12 på fm. De skulle komma att lämna Mallorca om tre månader och sju dagar.

De första sex dagarna bodde de på ett hotell i Palma, därefter strax utanför Palma i en sommarvilla, kallad "Son vent" (Maison du Vent), uthyrd av en viss spanjor, senor Gomez. snål och fåfäng. Denna bostad var inte alls lämplig för den regntid, som snart kom, uppvärmningsmöjligheter saknades, väggarna var tunna, Chopin blev förkyld, började hosta alltmera. George Sand tillkallade tre läkare efter varandra. En av dessa föreföll Chopin så till den grad smutsig att han av sjuklingen inte fick tillåtelse att känna på dennes hals. Honoraret persjukbesök uppgick till den nätta summan av 45 francs, i dagens myntvärde (1976) c:a 550 francs! Samtliga läkare förklarade att Chopin hade en lungftis, vilken diagnos enligt spansk uppfattning var närmast jämförbar med pest. Gomez jagade bokstavligen i väg sina hyresgäster, som först måste lösa in alla möbler och sedan bränna upp dem. Sängutrustningarna var det första som gick upp i rök. De måste på egen bekostnad vitkalka hela huset. Som ytterligare pålägg fordrade värden att de skulle betala för några sönderslagna porslinsaker, som enligt hans påstående skulle vara ostindiska. Franske konsuln omhändertog en tid paret, som nu bestämde sig för att ta sin tillflykt till klostret Valldemosa. Från 15 december 1818 fick de en fristad där.

Fontana, Paris

Palma, 3 december 1838

Varit sjuk som en hund de sista två veckorna. Tala inte om det för någon, Herre Gud vilka historier det skulle bli.

Det får inte synas att man är sjuk... Så här medtagen har han inte varit tidigare, inte ens under de sista två – tre årens vintrar i Paris. Hans lungtuberkulos är i progress.

Grzymala, Paris

Palma, 8 december 1838

Jag hostar, humöret är knarrigt. Landet är djävulskt i fråga om postgången, befolkningen, komforten. Jorden är svart som mitt hjärta.

P.S. av Sand: Han plågas av att Pleyel-pianot inte kommit. Vi har hyrt ett inhemskt piano, som snarare irriterar än hjälper honom.

På lite drygt två veckor har han totalt ändrat uppfattning om Mallorca, som nu framstår som ett veritabelt helvete.

Fontana, Paris

Palma, 14 december 1838

Mina notmanuskript sover men inte jag. Bara hostar, inlindad i omslag, väntar på våren – eller ... något annat ... I morgon tar jag in på klostret Valldemosa men har inte för stora förväntningar. Där ska jag komponera i en cell, som tillhört en gammal munk, som kanske hade mera eld i sin själ än jag, men som kvävde den, släckte ut den, enär elden inte tjänade något till.

Uppsök Leon, men tala inte om att jag är sjuk, han skulle kunna bli rädd att inte få tillbaka de 1000

francs jag lånat.

Tala också med Pleyel.

Sands och Chopin hade planerat att stanna något halvår på Mallorca och skrapade därför ihop så mycket pengar de kunde. Av Camille Pleyel hade han för de om någon månad färdiga 24 preludier-na i förskott fått 500 francs. Léon är bankiren A. Léon, ofta Chopins mellanhand vid uppgörelser med musikförläggarna. Av denne hade han lånat 1000 och av en ockrare 1500 francs. Av sin förläggare skulle Sand inom kort låna 2500 francs. Paret lånade sammanlagt 5000 francs, i dagens (1976) myntvärde c:a 60000 francs, som var spårlöst borta efter tre månaders Mallorcavistelse. Men, George och Frédéric uppskörtades grundligt av spanjorerna, som inte kunde tåla Sand, denna egendomliga främmande kvinna. Hon gick ju aldrig i kyrkan och så vandrade hon omkring utomhus och rökte cigarr. Den bleke, smale, hostande mannen, som så sällan visade sig, vem var han? Ön undrade, ryktena surrade, hade inte senor Goomez tvingat dem att bränna upp sängkläder och möbler?

Vid denna tid var, som tidigare framhållits, åsikterna mycket delade om lungftisens smittofarlighet. Mallorcabefolkningen hade en instinktivt riktig åsikt om sakförhållandet även om det var att gå väl långt, när man jämförde lungftis med pest. Sand hade faktiskt studerat anatomi och farmakologi och kvacksalvade ibland hemma på Nohont som bydokter för ortens folk. Hon tillhörde den stora massa av medicinsk mer eller mindre erfarna, som inte ansåg att lungftisen var smittsam. Hade hon varit av motsatt uppfattning skulle hon inte ha utsatt sina barn och sig själv för risken att vara i Chopins omedelbara närhet. Sannolikt var hon och barnen sedan länge tuberkulinpositiva och hade därmed ett relativt immunskydd mot tuberkulosen. Men situationen var hemsk, ingen visste vad lungftisen innerst inne var.

George Sand är i gott sällskap med många, bland andra den svenske läkaren Per Erik Gellerstedt, som i sin Uppsalaavhandling 1844 "Bidrag till den tuberkulösa lungsotens Nosographi och Pathologi" mycket bestämt uttalar sig mot uppfattningen om lungsotens smittsamhet. Han säger "Att lungsoten var smittsam var i äldre tider flera utmärkta mäns åsikt och är än i dag i mera sydliga länder (sic) den allmänna folktron".

Chopin klostercell, Valldemosa

Fontana, Paris

Palma, 28 december 1838

I stället för Palma skulle jag ha skrivit Valldemosa, som ligger några mil därifrån. Du kan se mig i en cell i det väldiga klostret, mitt hår är i oordning, inga vita handskar, blek som vanligt. Cellen liknar en ofantlig likkista, är ett enormt, dammigt, smutsigt valv med ett litet fönster och utanför detta apelsinträd, palmer och cypresser. Mitt emot fönstret min säng med botten av remmar. Bredvid sängen en gammaldags, väggfast, fyrkantig bänk, knappt tillräcklig för skrivarbete. på den står en blyljusstake med ett vaxljus, vilket sistnämnda är en stor lyx här. Och så Bach, mina kråkfötter på notmanuskripten och, vidare, klostrets luntor ... Tystnad ... Man skulle kunna skrika Bara tystnad. Kort sagt, jag skriver från ett egendomligt ställe.

Vad Léo säger om mig betyder ingenting. Schlesinger är en ännu större lismare, som satt mina valser i ett album för att sedan sälja dem till Probst. Vad Léo måtte vara ilsken. Om en månad kan du betala honom och min hyresvärd. I värsta fall kan du använda de pengar som kommer från Wessel. Preludierna är inte färdiga ännu, har inte kunnat sända dem, mår bättre, ska skynda mig.

Månen har aldrig varit så vacker som i kväll. Pleyelpianot finns i hamnen sedan 8 dagar. Det hela är nedrigt, tullen vill väl bli betald med massor av guld. Naturen är välgörande men folket en samling tjuvar. Eftersom invånarna aldrig träffar främlingar, vet de inte hur mycket de ska pressa ut i betalning för de varor de säljer. Apelsiner kostar knappast något men priset för en byxknapp är fantas-

tiskt högt. Dock, allt detta är lappri mot denna himmel och den poesi, som allt här utandas; denna den vackraste platsen på jorden med färger ännu inte nedsmutsade av människornas blickar. Uppe i skyn segla varje dag örnarna, rädda för ingen!

Bankiren Léo väntar på sina 1000 francs och pianogrossisten Pleyel på preludierna, som förskottats med 500 franc. Vessel är tonsättarens engelske musikförläggare, Probst hans tyske. I sin primitiva klostercell skriver Chopin några av sina mästerverk: flera av preludierna och den geniala f-dur-balladen, bland andra. Månen lyser, naturen är underbar. Är han inte själv en av örnarna högt däruppe, ogripbar?

Fontana, Paris

Valldemosa, 12 januari 1839

Sänder dig preludierna, jag tror inte jag gjort några skrivfel. Vill du och Wolf göra kopior. Ge en kopia till Probst och manuskriptet till Pleyel. Om några veckor får du en ballad, polonäser och ett scherzo. Lever i min cell, ibland ordnar jag i min inbillning till några arabiska danser, har afrikansk sol och Medelhavet.

Pleyel-pianot har väl äntligen kommit. Fontana är van att rätta till eventuella skrivfel i notmanuskripten. I cellen, som Chopin liknat vid en likkista, dansar arabvärlden in, humöret är gott, han komponerar med feberaktiv iver, vaxljuset brinner då han på kvällen skriver rent dagens skörd.

Chopins Mallorcapiano

Pleyel, Paris

Valldemosa, 22 januari 1839

Käre vän, jag har avslutat [preludierna](#) tack vare Ditt piano, som kom fram i bästa möjliga skick trots det dåliga vädret och tullen i Palma. Fontana lämnar Dig manuskripten till preludierna. för dem vill jag ha 1500 francs för Frankrike och England. Som Du vet har Probst för 1000 francs ensamrätten för Tyskland via Haertel. Jag har fria händer med Wessel i England, han kan betala mera. Men jag har flera manuskript, om Du vill ha dem: en ballad – 1000 francs – för Frankrike och England, två polonäser – 1500 francs – för alla länder, ett scherzo – 1500 francs – för hela Europa.

Förlåt mina stafvel. Jag märker att jag inte tackat Dig för pianot – och att jag bara talar med Dig om pengar. Jag är alldeles avgjort ingen affärsman.

Ja, man måste vara mjuk i ryggen inför de penningstarka. Så det är nog säkrast och bäst att tacka Pleyel ett par gånger för pianot, som faktiskt kom fram i ganska dåligt skick. Men i klostercellen tänker Chopin: Förstår ni, patrask, vad jag sänder er!

Hans brevkontakter är oftast av polsk nationalitet och han skriver på sitt hemlands språk; han är alltid osäker med franskt skriftspråk, som dock måste användas i korrespondensen med Pleyel.

Fontana Paris

Marseille, 2 mars 1839

Tack för att du hjälper mig så mycket, kraftlös som jag är. Krama Jeannot; tala om för honom att jag inte tillåtit att man åderlåter mig eller – hellre – att man inte velat åderlåta mig, att man bara satt på mig några dragplåster, att jag hostar lite grand men endast på morgnarna och att man inte alls håller mig för tuberkulös, ännu. Jag dricker varken kaffe eller vin – endast mjölk; jag kläder mig varmt och liknar en demoiselle. Sänd pengar så fort som möjligt.

Jeannot är Jean Matuszynski, barndomsvännen, numera läkare i Paris, död 1842 i lungtuberkulos. Chopin vill att Jeannot ska veta hur det är ställt; han har motsatt sig och undgått åderlåtning, ”kraftlös som jag är”. Men han kunde inte helt besegra de omtänksamma doktorerna, som åtminstone fick applicera sina fördömda dragplåster som måste ha sänkt hans krafter ytterligare. Vilket är det utomordentliga medicinska ljushuvud som förbjuder sjuklingen lite stärkande kaffe och vin! Sancta simplicitas. Mitt i alltsammans penningbekymmer..

Under sista månaden av vistelsen på Mallorca blev Chopin allt sämre, hostade blod upprepade gånger. Tillståndet var livsfarligt. Omedelbart före avresan från klostret Valldemosa fick han en stor lungblödning. Febrig och med mörka ringar under ögonen såg han med vemod på de underverk, som de blommande mandelträden visade upp vid avresan från Valldemosa den 11 februari 1839. Sällskapet gick ombord på ”El Mallorquin” 13.2 kl. 3 på e.m. för att anlända till Barcelona 14.2. ”El Mallorquin” användes huvudsakligen för transport av svin från Palma till Barcelona. Liggande på en urusel säng ombord hörde den polske tondiktaren svinens skrik, då man slog djuren för att de inte skulle bli sjösjuka. Därtill kom odören ombord. Vid framkomsten till Barcelona får han en ny lungblödning. En fransk ångbåt tar dem från Barcelona till Marseille, där en fransk läkare undersökte sjuklingen, vars tillstånd befanns betänkligt men inte hopplöst.

Fontana, Paris

Marseille, 17 mars 1839

Tack för vad du gjort. Pleyel är en idiot och Probst en rackare. Herre Gud, måste man ha att göra med den där Pleyel, som sade att Schlesinger betalade dåligt för mina kompositioner. Nu tycker Pleyel att 500 francs är för dyrt för rätten till ett manuskript i alla länder. Och den skojaren Probst, som ger mig 300 francs för en mazurka! För mina sista mazurkor har jag fått så gott som ingenting: Probst 300, Schlesinger 400, Wessel 100 francs. Det vore bättre att ge dem kompositionerna för ingenting än att stå och buga för dessa imbecilla dumbommar till förläggare. Det är bättre att ha att göra med en av dem än med tre, så gå då till Schlesinger. Om du händelsevis skulle bli skomakare så var snäll och gör inga skor åt vare sig Pleyel eller Probst. Låt dem gå barfota.

Chopin är så höggradigt ilsken att man kan tro att han håller på att bli bättre.

Grzymala, Paris

Marseille, 17 mars 1839

Jag känner mig mycket bättre. Min kamrat har skrivit utomordentliga artiklar om Goethe, Byron och Mickiewicz. Man blir glad när man läser dem. Jag kan se hur upplivad du blir av vad hon skrivit. Allt är så sant, hennes synpunkter och åsikter så storartade. Hon och jag tar dig ofta med oss på våra promenader, du kan inte tro hur trevligt vi har det i ditt sällskap. Marseille är en ful gammal stad, som tråkar ut oss. Om en månad är vi säkerligen på väg till Nohant via Avignon.

Ibland skriver han på samma dag ett brev till vardera av sina förtrogna, Fontana och Grzymala. Utan George Sands omtänksamhet och omvårdnad skulle han kanske inte överlevt vistelsen på Mallorca. Han beundrar henne. Är det ett gift par som är ute och går i Marseille?

Grzymala, Paris

Marseille, 25 april 1839?

Marliani skriver att du fortfarande är sjuk och att åderlåtning inte alls gjort dig bättre. Min ängel, George Sand, är färdig med sin nya roman, Gabriel. Hon skriver i sängen i dag. Om jag vore hos dig skulle jag sköta om dig. Jag vet nu vad det betyder att någon pysslar om en.

Det är varma ord om George Sand, den nära kamraten, den erfarna sjuksköterskan. Sedan gammalt vet man att lungtuberkulösa ofta visar stegrad sexualdrift. Har hon, kanske för mycket, offrat sig för den sköre sjuklingen, som har en uppenbar tendens till hämoptyser?

Fontana, Paris

Marseille, 25 april 1839

Jag spelade vid begravningsmässan för Nourrit. Hans familj hade bett mig göra den jag valde Händels Uppståndelsen.

Spelade Wieck min etyd bra? Hur kunde hon ge sig till att spela just den, som är intressant för en-

dast den åhörare, som känner till att den är skriven bara för de svarta tangenterna! Hon skulle ha valt något bättre.

Hans gode vän, tenoren Nourrit, hade begått självmord genom att hoppa ut från ett fönster i Neapel i känslan av att ha misslyckats med en konsert. Sand var närvarande vid mässan och omtalar att hans spel trots den mycket dåliga orgeln var verkningsfullt. Förutom Haydn spelade han Nourrits favoritsång, "Stjärnorna" av Schubert; dessutom improviserade han.

Clara Wieck, som följande år gifte sig med Robert Schumann, har tydligen spelat gess-dur-etyden, nr 5, op. 10, där melodistämman i höger hand begagnar sig endast av de svarta tangenterna; stycket har bland pianister fått namnet "svarta fan" som en liten hänvisning till svårighetsgraden. Etyden är verkligen ett flott exempel på tonsättarens uppfinningsrikedom och hans förmåga att hålla spänningen vid liv i en komposition.

Grzymala, Paris

Nohant, 2 juni 1839

Äntligen här efter att ha rest en vecka. Vacker landsbygd, näktergalar och lärkor sjunga.

Diligensresan mellan Marseille och Nohant tog alltså en vecka, hastigheten uppgick till 1 ½ lieue = 6-8 km per timma, resekostnaden var c:a 0,75 francs/lieue, alltså omkring 150 francs per person = c:a 1800 francs i nuvarande myntvärde.

Diligenserna måste ha varit farliga smittospridare. Antag att en av resenärerna, vanligen 4 – 6, har en så kallad öppen lungtuberkulos, det vill säga att upphostningarna innehåller tuberkelbaciller, som, inneslutna i små vätskedroppar, spridas i den inte särskilt välventilerade kupén. Den för tuberkulos mottagliga blir under resan utsatt för en massiv droppinfektion.

Grzyniala, Paris

Nohant, 8 juli 1839

Tag postskjutsen till Châteauroux, dit du anländer vid 12-tiden följande dag. Sedan tar du diligensen till La Châtre, varifrån resan tar 2 ½ timma. Du stiger av framför en trädgård. Det vore bra om du kom. Frun i huset är faktiskt förargad över att du inte syns till. Madame d'Agoults säng står tom och du kan ta den om det skulle roa dig. Jag mår dåligt och Sand också.

I detta brev följer ett av Sand:

Din "petit" är som vanligt så där. För min del tror jag att han skulle må bra av lite mindre lugn, mindre ensamhet, mindre av det inrutade liv som Nohant ger. Vem vet? En liten resa till Paris kanske inte vore så dumt. Jag skulle kunna göra allt för att slippa se honom förtäras av sin melankoli. Kom och känn på hans livspuls. Vem kan dra gränsen mellan fysisk och psykisk sjukdom? Han skulle aldrig för mig erkänna att han har tråkigt. Jag tror att han är uttråkad, jag gissar att det är så. Han är inte van vid ett så bundet liv som här. Själv blir jag mer och mer ett förskräckligt pedagogiskt kvinnligt familjeöverhuvud, något som är ganska ansträngande. Kom hit, jag behöver hjälp från ovan.

Chopin avslutar brevet:

Jag får inte läsa vad hon skrivit. Det är en nedrighet.

Den cirka 15 mil långa resan från Paris till Nohant är ingen småsak, tar faktiskt 1 ½ dag Det är Grzymala och inte Sand, som börjat kalla Chopin "le petit". Det förefaller som om hon har tre barn att sköta: Solange, Maurice – och Chopin.

Fontana, Paris

Nohant, augusti 1839

Jag håller på att skriva en sonat i b-moll i vilken den där marschen du känner till kommer att ingå. Sonaten består av ett allegro, ett scherzo, en marsch och en liten, inte särskilt lång final, tre sidor i mitt manuskript; vänster hand spelar unisont med höger hand efter marschen. så har jag fyra nya mazurkor, varav en är skriven i Palma och tre här, Jag tycker de är vackra liksom åldrande föräldrar alltid är svaga för sin yngsta barn. Pleyel har skrivit att du är mycket tjänstvillig och att du har rättat preludierna. Vet du hur mycket Wessel givit Pleyel för dem? Just nu har jag sex manuskript men hellre må djävulen ta dem än att jag ger dem till förläggarna för ingenting. Pleyel har verkligen kommit med dåliga anbud sedan jag fått Schlesinger till fiende.

De flesta preludierna skrevs under de svåra förhållandena på Mallorca. Det är inte så egendomligt om Chopin gjorde några skrivfel, så sjuk och pressad som han var. Preludierna är fulländade i sin koncentration, något av det bästa han skrivit. Liszt säger om dem: "Tydligt komponerade i ett sträck röjer de mästerverkets snabba flykt".

I detta brev talar Chopin nästan i förbigående om b-mollsonaten med dess berömda [sorgmarsch](#); kommer inte med några värdeomdömen om den. Men några nykomponerade mazurkor tycker han vara vackra. Han är inte tröttande mångordig om b-mollsonaten, som förblivit en av pianolitteraturens toppar, storpianister har sökt tolka den, få har lyckats. Sonaten är ett bländande konstverk; den återger en hel världs och hans eget förtvylade rop. Anton Rubinstein, virtuosgiganten, säger om den egendomligt fascinerande finalen att den "är vinden i gravarnas gräs". Man kan också tyda den som revolt, som en bitande sarkasm. Hur som helst; när man bad tonsättaren spela den sade han aldrig nej. Men efter sista tonen brukade han ta sin hatt och gå.

Ja, hur mycket kan pianogrosshandlaren Pleyel, mellanhanden i affärerna, ha fått för preludierna av den där engelske musikförläggaren Wessel? Ingen vet. Det osar svavel lång väg.

Fontana, Paris

Nohant, 3 oktober 1839

Jag glömde be dig beställa en hatt hos den gode Dupont på din gata. Han har mina mått och vet vilken sorts lätt hatt jag ska ha. Jag vet inte hur ni klär er nu; be honom att jag får en hatt av årets modell men utan överdrifter. Sedan kan du väl gå till min skräddare Dautremont och få honom skynda sig sy ett par byxor åt mig. Välj ut något mörkgrått för vinterbyxor, något bra, utan några som helst ränder, enfärgat, tyget ska inte ha benägenhet att skrynklas. I din egenskap av "engelsman" vet du hur det ska vara. Beställ också en väst i svart sammet med en lätt men inte skrikig teckning, kort sagt något mycket enkelt men samtidigt elegant. Om han inte har lämplig sammet, tag då något vackert och enkelt kläde. Jag litar på dig. Västen får inte vara för öppen, snarare tvärtom.

Fontana är Chopins outhärlige allt i allo, en ypperlig kalfaktor, som kopierar manuskripten sedan han rättat skrivfelen, uppsöker förläggare och andra betydelsefulla personer, rusar runt i Paris efter lämplig bostad åt tonsättaren, skaffar sotare, betjänter, lämpliga tapeter. Om dessa sistnämnda säger uppdragsgivaren: ”Hellre något enkelt, mycket anspråkslöst, propert än något medelmåttigt och källborgerligt. Jag tycker om pärlfärg, den är varken skrikig eller vulgär”.

Perfektionisten och pedanten Chopin ber Fontana beställa hatt, byxor, väst, allt i diskreta färger. Frédéric återgäldade i någon mån Fontana för dennes alla besvär. Bland annat gjorde han, på Fontanas önskan, några ändringar i f-dur-polonäsen opus 40, tillägnad vännen.

När Chopin drar in i Paris efter sommaren på Nohant ska allt vara förberett in i minsta detalj. Men inte bara för honom utan även för George Sand. För henne fordras förslag till en mängd våningar, Fontana har inte en lugn stund i sitt letande efter något som skulle kunna passa damen på Nohant. I ett ytterligare oktoberbrev 1839 från Nohant till Fontana dekreterar Chopin på hög befallning följande:

Det behövs tre sängkammare varav två bredvid varandra och den tredje skild från de andra av salongen. Intill denna tredje sängkammare ett ljust arbetsrum för henne. Dessutom ytterligare en salong, en matsal, ett ganska stort kök, två rum för tjänstefolk. Vinkällare. Rummen måste ha parkettgolv, givetvis väl underhållna och inte i behov av reparation. Ännu bättre skulle det vara med ett litet privathus eller en gårdsflygel, som vetter mot en trädgård. Lugnt, tyst läge, ingen hovslagarverkstad i närheten, inga lätta damer, etc., etc. Allt det där vet du. Bekväma trappor. Söderläge är nödvändigt. Ingen illaluktande doft. Högt läge. Ingen rök, ljust, så vacker utsikt som möjligt. Handla blixtnabbt och med ingivelse. Finn upp något bra intill min bostad längs de nya gatorna. Lata dig inte..... Eller du kanske ska försöka få tag på Grzymala, tag honom med dig, se efter och hyr så att det blir ett slut på det här. Jag bifogar en lista över de gator man kan tänka sig och en våningsskiss.

Brevet skulle som överskrift ha kunnat vara försett med ett ”molto vitvace” eller kanske ett ”presto”, ty nu är det full fart på den instruerande Chopin, som säkerligen är lika trött som Fontana innan ”det blir ett slut på det här”. Vilken som helst bostad åt George Sand duger inte, fint ska det vara. Hennes önskningar måste följas, trapporna måste vara bekväma. Han ska förresten själv gå i dem, andfådd och hostande.

Fontana

Datum och avsändningsort okända.

Köp hos Hobigand Chardin en tvåll kallad Bonsoin, två par handskar av svenskt läder, en flaska ”Patchouli” och en flaska ”Bouquet de Chantilly”. Nästan mitt i staden finnes det en s.k. galanteri-affär (som man säger på franska). Fråga om de har en liten elfenbenshand för att klia sig i huvudet med. Du har nog flera gånger sett en sådan sak: en liten, mestadels bakåtböjd hand, vit och sittande i änden på ett svart skaft. Jag tycker mig minnas att jag sett något liknande i den affären. Nåväl, försök få tag i den där småsaken åt mig och skicka den om, märk väl, den inte kostar mer än 10, 15 eller 30 francs.

Fadern hade astma. Sonen säger sig i ett brev från 1847 ha haft ett astmaanfall, som dock i stället

kan ha varit ett tillstånd av akut hjärtsvikt. Han tycks ha ett kliande, seborroiskt?, eksem i hårbotten. Möjligen även på ryggen; elfenbenshanden med sitt skaft vore då ett lämpligt redskap. Man kan inte utesluta att han hade två allergiska manifestationer, astma och eksem. Blodhosta, beroende på astma, är en sällsynthet. Men för en astma komplicerad med lungefysem, det vill säga vidgning och förstoring i mindre eller större omfattning av de finaste luftrörsförgreningarna, kan blodhosta förekomma.

Orsaken till Chopins kroppsliga svaghet i de tidiga ungdomsåren är oklar men allergiskt betingade slemhinnebesvär kan inte uteslutas. Var det därför han sändes till så kallade brunnskurer?

Under hela sitt liv hade han stark tilltro till den välgörande effekten av mjölk och choklad; han kan ha blivit överkänslig (sensibiliserad) för dessa ämnen. Som vuxen är han känslig för fukt, vilket kan tyda på mögelallergi. Han avskyr vinter och köld, blir då "förkyld", hostar mera; det finns ett medicinskt begrepp som heter köldallergi. Han är mycket noga med att rummen är vädrade och skriver 1848 från London att minsta vrå i hans Parisbostad ska sopas ren, speciellt noga är han med sängkammaren. Detta kan mycket väl tyda på allergi för damm.

Kan han ha haft två sjukdomar, lungtuberkulos och astma med lungefysem? Den sistnämnda kombinationen, astma och lungefysem, skulle delvis kunna vara orsaken till hans blodhosta och skulle delvis kunna förklara den alldeles uppenbara andfåddhet han plågas av under de sista åren, då han till slut måste bäras upp för trapporna.

Chopin konsulterade många läkare under de sista femton åren. Doktor Molin i Paris tycks ha varit den som verkligen kunde hjälpa honom. Vid tonsättarens återkomst från London 1848 får han höra att Molin är död och utbrister "Nu kan ingen längre hjälpa mig".

Dr Molin kan ha haft någon speciellt medel i sin hand, någon medicin som ingen annan läkare kommit på tanken att använda. Kan det förhålla sig så, att han förstod att Chopin inte bara hade en lungftis utan även en astma och att han därför gav sjuklingen belladonna i någon form? I så fall bör andnöden ha lindrats. Den franska farmakopén av år 1837 innehåller olika beredningsformer av belladonna, bland annat en belladonnasirap, vars antiastmatiska verksamma beståndsdel, atropin, används ända in i nuvarande tid.

Liszt skriver om Chopin: "Han drog förbi oss som en ande". Man kan fråga: försvann också dr Molin som en ande, kvarlämnande en hjälplös patient?

Camille, Pleyel, Paris

Nohant, 1841 (utan närmare datum)

För några dagar sedan fick jag Ert piano och jag tackar Er hjärtligt. Instrumentet var väl stämt vid framkomsten, precis som till en konsert. Jag har inte spelat mycket på det ännu, ty vädret är vackert och jag är nästan alltid utomhus. Jag önskar Er lika vackert väder för Er semester. Skriv några rader såvida Ni inte tycker att Ni redan skrivit för mycket under dagen. Må Ni alla få behålla en god hälsa. Jag lägger bevisen för min aktning vid Er mors och systers fötter.

Din mycket tillgivne

F. Chopin

Brevet måste vara skrivet sommaren 1841. I ett brev till Fontana 16 augusti 1841 skriver Chopin uppseendeväckande: "Tala inte om för Pleyel att han sände mig ett ganska dåligt piano".

Fontana

Datum och avsändningsort okända.

Jag sänder dig en tarantella. Var vänlig kopiera den. Ge först till Schlesinger eller till Troupenas och se efter i den bästa upplagan av Rossinis samlade sånger. Leta reda på hans tarantella i A; jag minns inte om den är skriven i 6/8 eller 12/8. Min tarantella kan skrivas på två sätt men jag skulle helst se att den skrevs på samma sätt som Rossinis. Om hans är skriven i 12/8 eller, vilket också går, i trioler så skriv ut båda alternativen, när du kopierar.

Jag vill också be dig att utskryva alla noters fulla notvärde hellre än att sätta repetitionstecken. Skynda på och lämna kopian till Léon med mitt brev till Schubert. Du känner till att denne reser från Hamburg den 8:e i nästa månad och jag skulle inte vilja förlora 500 francs. Om min taktart är oriktig så lämna inte fram det utan ändra och gör nya kopior, även en till Wessel.

Chopin visar en märklig tvekan, när han ska bestämma sig för taktarten i [Tarantellan](#). Avgörandet överlämnas helt till Fontana, som ibland ger intryck av att kunna vara något av Chopins "double"! Det är under alla omständigheter förnämligt för en tonsättare att ha en god vän, som kan rätta skrivfel i notskriften och som sätter till kors eller b eller återställningstecken, där sådant fattas.

Fontana, Paris

Nohant, 16 augusti 1841

Öppna alla brev som förefalla dig intressanta. Ge inte Troupenas tarantellamanuskriptet förrän Schubert meddelat dig att det lämnat trycket. Léon lämnar säkert snart ett svar. Synd att denna tarantella sänts i väg över Berlin, ty, som du kunnat se av Schubert's brev, Liszt är inblandad i dessa penningaffärer. Nu är saken den att Liszt är en känslig och lättretad ungrare, som skulle kunna få för sig att jag inte litar på honom i ekonomiska ting, enär jag inte ville lämna manuskriptet utan kontant betalning. Jag har en känsla av att det blir pannkaka av alltihop.

Tarantellans tonsättare uttrycker sig lite dunkelt, men så mycket framgår att affärerna kring Tarantellan är någon trassliga. Skulle Liszt möjligen ha velat ta med sig manuskriptet till musikförläggaren Schubert i Berlin och har Chopin inte velat lämna över det till Liszt utan dessa kontanta 500 francs? Liszt borde, tycks det, vara i goda ekonomiska omständigheter enär han detta år 1841, företagit vidsträckta konsertresor i England, Skottland, Belgien; han har spelat i Hamburg, Kiel, Köpenhamn och borde rimligen ha kunnat försträcka Chopin den begärda summan i avvaktan att få den tillbaka av Schubert. Chopin kallar själv sin komposition "Denna olyckliga Tarantella" och hoppas på annat ställe i breven att han aldrig mer kommer att skriva "något så dåligt". Bankiren Léo är som så ofta sker mellanhand vid kontakten med förläggarna.

Brevet har sitt intresse i att det är ett av de få tillfällen, då Chopin skriver någon om sin uppfattning av Liszts psyke: "Känslig och lättretad".

Grzymala, Paris

1841, möjligen före april.

Måste ligga till sängs hela dagen, har till den grad ont i skallen och i körtlarna. Du kan förstå hur tråkigt det var i går att inte kunna ta sig till prins Czartoryski. Om doktor Raciborski tillåter mig gå ut i morgon ska jag genast komma till dig, men jag vet inte om jag kan, ty Raciborski åderlät Jeannot i går och denne blir alldeles ensam om jag lämnar honom. Skriv några rader om hur du mår. Är du bättre? Jag ska be förr dig.

Sjukdom och åter sjukdom. Jeannot, det vill säga den 32-årige läkaren Jean Matuszynski, delar bostad med Chopin och skulle naturligtvis inte ha åderlåtits. Den unge medicinaren dör följande år i lungtuberkulos. Läkekonsten lever i svartaste medeltidsmörker.

Fontana, Paris

Nohant, 10 oktober 1841

Du har säkerligen fått mina brev och mina kompositioner. Den där Wessel är en sinnessvag skojare. Skriv till honom vad du vill men säg honom i varje fall att jag inte tänker överge min rätt till Tarentellan. Han har inte sänt tillbaka den i tid och om han förlorar på mina kompositioner, beror det faktiskt på de fåniga namn han givit dem trots mina uttryckliga förhållningsorder. Om jag hade varit förständig skulle jag inte ha sänt honom en enda komposition sedan han började med sina tokiga namnsättningar.

Den engelske musikförläggaren har en förbluffande usel smak, såvida han har någon alls. Han åsätter Chopins kompositioner de mest befängda titlar i erbarmlig snyftstil: Den sista sucken, Seinens vågor, och dylikt.

Grzymala, Paris

Nohant, 28 juli 1842

I morgon natt far vi till Paris för att söka få tag i en bostad. Det är tid för postvagnen så jag hinner inte skriva mera.

Det vanliga sökandet efter bostad i Paris. Chopin skriver ofta sina brev med andan i halsen för att hinna lämna dem till postvagnen.

Thomas Nidecki, Warszawa

Paris, 30 november 1842

Jag har fått ditt brev, käre Thomas, och frågade genast mina vänner om man kunde skaffa fram någon harpist. Det gick inte till det pris du angivit, så mycket mindre som du inte säger om Ni betalar

reskostnaderna. Beträffande scenmaskinisten torde saken vara lättare. Dock har jag ännu inte lyckats hjälpa dig. Det för nödvändigt att jag får ett meddelande huruvida ni betalar resan för harpisten.

Nidecki är Chopins skolkamrat och även han elev till Elsner. Han är dirigent för operaorkestern i Warszawa, och kompositör till några i Polen alltså ganska populära musikverk. Chopin är numera Polens andliga stämma i världen; det är inte egendomligt om han får förfrågningar hemifrån i musikaliska ting. Det kan gälla tryckning av kompositioner eller anskaffande av harpist eller scenmaskinist.

Thomas Nidecki, Warszawa

Paris, 25 januari 1843

Även om du betalar dubbelt vill ingen åka till er, något som inte torde förvåna dig då Labarre försäkrar att han inte funnit någon enda, som skulle vilja åka till Lyon även om man betalade aldrig så mycket. Så till den grad är artisterna fästade vid Paris, där de föredra fattigdomen framför att leva bekvämt i utlandet eller i någon provinsstad.

Det går inte att få vare sig harpist eller scenmaskinist från Paris till Warszawa. Paris är så lockande. Där stannar man – och dör, tycks brevskrivaren säga.

Crzymala, Paris

Nohant, 1843?

Min hälsa är hit och dit. Vackert väder. Vi väntar Delacroix i morgon eller övermorgon. Han ska bo i ditt rum.

Delacroix, den romantiska målarkonstens portalfigur, var synnerligen god vän med Chopin. I sin dagbok skriver målaren 20 oktober 1849: "Efter frukosten fick jag meddelande om den stackars Chopins död. Underligt nog hade jag på morgonen innan jag steg upp ansatts av den tanken. Det är nu flera gånger jag haft dylika förkänslor. En sådan förlust! Vilka simpla skurkar som inta hans plats, nu när denna sköna ande slocknat". De båda artisterna hade samma musiksmak: främst Bach, Mozart, Händel. Ingen av dem tyckte om Berlioz' musik, Chopin säger ingenting om Mendelssohn, som Delacroix fann tråkig; "Ja, jag hörde ett presto av honom, som kunde gå an".

Den i sina värdeomdömen alltid försiktige Chopin yttrar sig inte om Delacroix' måleri. Bland sina samtida tonsättarkolleger tycks han uppskatta nästan enbart Rossini och Bellini. Liszts kompositioner förbigår han med total tystnad. Robert Schumann beundrade den polske tonsättarens musik, "kanoner dolda i rosor" och skrev att mazurkarna var ett så eldfängt tonmaterial att ryske tsaren skulle förbjuda dem om han visste hur farliga de var. Chopin säger i breven ingenting om Schumann.

George Sand, Nohant

Paris, 14 augusti 1843

Jag kom hit kl 11 och begav mig genast till Mme Marliani, som även hon skriver till er nu. Solange reser från Paris till Nohant vid midnatt på torsdag. Varken fredag eller lördag fanns det plats på diligensen, ja, inte förrän på onsdag i nästa vecka och det hade blivit för sent. Jag skulle redan nu vilja vara hemma hos er på Nohant, var så säker. Jag är glad att ödet vill att jag reser på torsdag. I övermorgon skriver jag igen om ni tillåter.

Eder mycket ödmjuka

Ch.

Lilla Rulta (Bouli), jag omfamnar dig varmt. (Jag måste välja de ord jag kan stava rätt).

Det är lika trassligt att skriva franska som att få diligensplatser. Är det någon slags myndig bondmora på Nohant, som han skriver till?

George Sand, Nohant

Paris, 26 november 1843

Det regnar. I går väntade jag på vackert väder till kl 3, men då det fortfarande regnade tog jag en droska till Rotschild och Shockhausen och den färden gjorde mig inte sämre. I dag, söndag, vilar jag, går inte ut även om jag kan. Måtte jag få vara frisk och må allt bli lyckosamt för mig. Jag är trött, har sovit, tror att min medicin lugnar för mycket, jag ska be Molin om en annan.

Det är första gången i breven som namnet Molin dyker upp. I det föregående har framhållits att sjuklingen har stort förtroende för denne läkare, som nu förefaller ha ordinerat någon opium- eller codeinblandning mot hostretningen. Effekten har blivit somnolens och trötthet; kanske är detta orsaken till att namnen Rothschild och Stockhausen felstavas. Den franska farmakopén av 1837 har andra medel vid hosta, till exempel timjansyrup; doktor Molin kanske tar till något sådant. Denna gamla farmakopé innehåller mycket noggranna redogörelser för apoteksframställning av morfin och codein ur opium. Beskrivningen om codein avslutas med följande imponerande rad:

25 kilo opium ger omkring 100 gram codein.

Mlle Rozières, Paris

Nohant, 1844

Jag skriver utan lexikon och bifogar brevet till min mor. Här är allt ganska bra utom för de två piana; Solange spelar inte alls på sitt och jag föga på mitt. Suzanne berättade att ni spelat min nr. 9 riktigt bra.

Sedan följer en PS av George Sand:

Solange klär av sig och klär på sig, stiger upp på hästen, går av; stiger upp ur sängen, lägger sig, kliar sig, gäspar, öppnar en bok och slår igen den, slätar ut håret, kallar Maurice för dumbom. ja, hon har, som ni ser, så mycket att göra att hon inte hinner komma ned förrän till efterrätten. Maurice

smutsar ner, retas, slickar sina mustascher, flinar, snor omkring, sätter på sig ridstövlarna, luktar stall och beundrar er.

Onkel Polite är mycket snäll. Han kommer alltid i svart frack och i boliviahatt, svarta silkeshandskar, västen lite för kort, magen lite för stor, ansiktsfärgen blårod. Han ser ut som en utstyrd kreaturs-handlare men numera varken super eller tjarar han. Han har aldrig erfarit en så häftig kärlek som till er, säger han.

Det går ännu tyfusartade febrar här, man får lov att lita på Guds försyn. Jag sköter sjukdomsfallen och hoppas att inte bli smittad. ännu har ingen dött.

”min nr 9” som hans elev, pianolärarinnan mademoiselle Rozières, spelat, är väl antingen [etyd nr 9 i op. 10](#) eller nr [9 i op. 25](#), båda tekniskt överkomliga för en medelmåttan även om en ganska avancerad sådan fordras. Sand fungerar som vikarierande läkare på Nohant, utsätter sig för smittorisker. men hoppas på hjälp från ovan, ”ännu har ingen dött”.

Hennes beskrivning av sina två barn, nu 14 och 19 år gamla, är sannerligen inte sympatisk. De måste ha varit påfrestande, bland annat för Chopin.

Onkel Polite är identisk med monsieur Hypolite Châtiron, Sands halvbror som den tränade romanförfattarinnan beskriver på sitt språkligt synnerligen inventiösa sätt. Om Frédéric inte blir förkrossad så kan han dock få mindervärdighetsidéer när han jämför sina franska skrivprestationer med Sands överlägset briljanta språkbehandling.

Louise Jedrzejewicz, Polen

Nohant, 18 september 1844

Jag har drömt om er i dag. Hoppas att er resa inte varit för tröttande. De senaste dagarna går jag omkring lite grand och driver. Husets härskarinna har sin faster här, hon bor i ert rum. När jag kommer in i det rummet, söker jag ofta efter om det finns något kvar av dig, har bara ögon för platsen vid soffan, där vi gemensamt drack choklad och för de teckningar som Kalassante kopierade.

I mitt rum finnas flera av dina saker: på bordet den där toffeln du broderade, den är insvept i silkespapper. på pianot den lilla blyertspennan du hade i din väska och som jag har så god nytta av.

Joseph ”Kalassante” Jedrzejewicz, polsk agronomprofessor, har med sin hustru Louise, tonsättarens äldsta syster, besökt Sand och Chopin på Nohant. Raderna till Louise är ett postscriptum i ett brev till denna från George Sand som skriver:

Min kära Louise, vi lever blott genom Er sedan Ni farit. Ert goda och vackra beslut att resa till honom har burit frukt, hans bitterhet har försvunnit, han har blivit stark och modig. Jag försäkrar att Ni är den bästa läkare han någonsin haft. Det räcker att tala om Er för att ge honom livsglädjen tillbaka.

Gustaf Fröding minns i Sagoförtäljerskan sin syster Cecilia, ”brunbränd och spenslig och smal”; Frédéric Chopin minns sin syster Louise, som i barndomens syrengrotta vid Zelazowa-Wola invigde honom i musikens mystiskt underbara språk. Kanske även Louise berättade om Abu Hasan, han med toffeln i ärmen.

Nu söker han minnen efter henne sedan hon farit, ”den där toffeln du broderade, den är insvept i silkespapper”.

Frédéric Chopin och Gustaf Fröding är två stora diktare; de uttrycker sig bara på olika instrument. Båda kan vara lekande lyckliga, men, ofta, är de olyckliga, osaliga. Båda vill pregnans, formfulländning, skönhet, klang. Båda välkomnar ofta förtvivlan som den förnämsta gästen.

August Franchomme, Paris

Nohant, 20 september 1844

Då min avresa fördröjts, sänder jag dig några rader till Schlesinger så att han ger dig arvodet för mina senaste manuskript, dvs 600 francs, varav du ger mig 100. Jag hoppas han lämnar dig pengarna utan vidare. Gör han det inte, skriver jag genast till monsieur Léo så att du av denne får de 500 francs, du haft vänligheten låna mig.

Under sommarmånaderna, då han inte har pianolektionerna i Paris att tillgå, hårdnar det ekonomiska klimatet. Han behöver verkligen sitt ordspråk: "Allt ordnar sig". Bankiren Leo var mycket hjälpsam mot konstnärerna och lånade flera gånger mindre summor till Chopin. Han tillägnades [polonäsen op. 53](#).

George Sand, Nohant

Paris, 2 december 1844

Sotarna har kommit, jag vågade inte göra upp eld dessförinnan.

Ert klänningstyg är av bästa siden. Jag valde ut det enligt er önskan, tog ett tyg bland elva. Det kostar 9 francs metern, men så är det också av högsta kvalitet och blir utomordentligt för er. Jag tror ni blir belåten. Sömmerskan fick era föreskrifter och tog med sig tyget, som hon tyckte var vackert, enkelt; det förde sig väl. Sömmerskan föreföll vara skicklig, hon kommer att göra sitt bästa.

Ni har fått många brev. Jag sänder ett som tycks komma från Garcias mor. Så har det kommit ett brev från kolonierna och ett från Preussen; jag skulle sända dem i dag om de inte vore så tunga, tala om hur jag ska göra. Fullt med tidningar har kommit, l'Atelier, Le Bien Public, Le Diable, dessutom några böcker, några kort.

Garcia är Pauline Viardot Garcia, dotter till den berömde sångpedagogen Garcia och gift med Viardot, chef för L'Opéra Italien, Paris. Hon var sin fars elev och världsbekant sångerska.

Chopin har fullgjort sitt uppdrag till punkt och pricka och hoppas att Sand kommer att bli nöjd. Det är säkrast att fråga damen på Nohant om de två tunga breven ska vidarebefordras till henne.

George Sand, Nohant

Paris, 5 december 1844

Det vore tråkigt om ni, som inte är frisk ännu, åkte hit i det här vädret. Vänta tills det inte är så kallt. Här är förskräckligt, alla tycker att vintern kommer alltför häftigt. Med alla menar jag M. Durand och Franchomme, vilka jag träffade i morse. I går åt jag middag hemma hos Franchomme framför

brasan i min tjocka bonjour; hans välmående son deltog i måltiden. Pojken hade skär hy, såg frisk och varm ut och satt med nakna ben. Jag var gulblek, vissen, kall, hade satt på mig tre par kalsonger. Jag lovade att han skulle få choklad av er och sedan dess är ni och choklad synonymer för honom. Han sade att ert hår är så mörkt, men nu tror jag att han minns det som chokladfärgat. Han är en riktig lustigkurre, jag tycker om honom alldeles särskilt mycket.

Jag gick till sängs kl ½ 11. Sönnen blev inte så tung som efter järnvägsresan.

Jag begav mig inte i väg till m^{me} Doribeaux, hade inte tillräckligt fina kläder, varför jag endast gör absolut nödvändiga visiter. Har ännu inte börjat ge lektioner, man vet ännu inte att jag kommit och i dag har jag blott tagit emot några besök av vikt.

Är för trött för att se efter i Boiste om jag gjort några stavfel.

Gulblek, vissen, kall. Uttrycken skulle kunna stå som inledning till status i en sjukhusjournal. Patienten torde ha blodbrist. En läkare kan i sjukjournalen anteckna: har denne man levt så länge som tio år med den lungtuberkulos han nu utan tvivel har? I så fall måtte patienten ha en ovanligt stor motståndskraft. Kan de tidigaste symptomen, omkring 1835, vara tecken på någon annan kroppslig sjukdom??

”Boiste⁴” är väl ett lexikon. I detta brev omnämner Chopin för första gången att han företagit en järnvägsresa.

Familjen, Warszawa

Nohant, 1 oktober 1845

Liszt ropar ”Er lebe” i Bonn, där ett Beethovenmonument ska resas och dit man hoppas att kungligheter ska komma. I Bonn säljs ”äkta Beethovencigarrer”, han som för visso bara rökte pipa, wienerpipa. Redan har sålts en sådan mängd möbler, gamla skrivbord, gamla bokhyllor, som Beethoven skulle ha innehaft, att man skulle kunna tro att den fattige kompositören till [Pastoralsymfonien](#) var ägare till en synnerligen stor möbelhandel. Man kan komma att tänka på portvakten Fernay, som sålde Voltaire's promenadkäppar i all oändlighet.

Jag måste skriva färdigt några kompositioner innan jag reser till Paris, kan inte komponera på vintern. Sedan Ni för snart 4 månader sedan for tillbaka till Polen har jag bara skrivit den där sonaten. Annars har jag inget annat nu än några mazurkor, som ska gå till tryckning och det behövs sannerligen med tanke på min ekonomi.

Jag hör diligenserna när de dra förbi på vägen intill trädgården. Kanske någon av dem ändå stannar för att låta Er stiga av!

Just nu är husfrun på sjukbesök tillsammans med vår granne, den käre doktorn. Det gäller en sjuk ute i byn. Patienten ville trots sin feber konsultera denna kvinna, qui remet les fourchettes de l'estomac. Han reste flera mil, det var omöjligt att få honom avstå från sin föresats.

Från Paris har meddelats att violinisten Artot har dött. Denne unge man, så skicklig, så duktig, så sann, så fysiskt stark, dog i lungftis för några veckor sedan i Ville d'Avray. Jag beklagar madame Damoreau, som var så varmt fästad vid honom och som vårdade honom under sjukdomen.

För två år sedan gjorde de båda en amerikaresa. När man såg dem tillsammans skulle ingen ha kunnat förutspå att han skulle dö före mig och därtill i lungftis.

4 Pierre-Claude-Victoire Boiste (1765 – 1824), gav ut [”Dictionnaire Universel”](#) 1812 (TD)

Monsieur Brunel, denne ingenjör av fransk härkomst som planlagt en tunnel under Themsen, har konstruerat ett nytt lokomotiv, som kan tillryggalägga 50 engelska mil i timmen. Det är en maskin på 8 hjul. Nymodigheten kommer inte att göra järnvägsresan angenämare.

I Tyskland förbereder man ett Beethovenjubileum till vilket Meyerbeer i kungens namn inbjudit sångerskan Viardot-Garcia, Liszt, den belgiske violinisten Vieuxtemps med flera. Även Mendelssohn är i verksamhet för planläggning av festligheterna, drottning Victoria och prins Albert väntas.

Chopin tycks anse att Brunelis lokomotiv dels rusar fram för fort och dels har fyra? hjul för mycket.

Med "den där sonaten" menar han sin tredje och sista, [op. 58](#), i h-moll, vars final fått tempobeteckningen "Presto ma non tanto". Den agiterade drive varmed denna sats börjar har en starkt sugande effekt. Tempot vill automatiskt stegras, pianisten måste ha säkra tyglar.

Familjen, Warszawa

Paris, 12 december 1845

Mme Sand har rest till sina kusiner på slottet Chenonceaux, som ligger i närheten av Tours. Frans I och, efter honom, Katarina de Medici har bott på detta slott, som så småningom ärvdes av m^{me} Sands farfar, M. Dupin de Francueil, vars porträtt hänger på Nohant ovanför den öppna spisen i det stora rummet intill matsalen på bottenvåningen. Hans första hustru var känd för sin intelligens och skönhet. Allt vad 1700-talet hade av snillen besökte slottet, Voltaire, Mably, etc., etc. Där finns talrika manuskript av Montesquieu. Rousseau talar i sina Confessions om madame Dupin de Francueil. På slottet finns kistor fyllda med hennes korrespondens med Rousseau. Breven har säkerligen aldrig publicerats. Mme Sand har sett några av dem. De är mycket intressanta och, framförallt, välskrivna.

På slottets teater ägde premiären rum på Rousseaus opera "Le devin de village", vars ouvertyr lär ha skrivits av monsieur Francueil.

Jag skulle vilja avsluta min sonat för cello och piano, barcarollen och ett annat stycke, som jag ännu inte kunnat namnsätta, men jag har kommit in i ett tillstånd av tvehågsenhet. Från alla håll ber man mig ge en konsert, men jag kan inte bestämma mig. Liszt har konserterat i landsorten och kommit tillbaka. I dag fick jag några rader från honom på ett kort.

Alla är förkylda och håller sig hemma. Jag hostar förskräckligt som vanligt, frun i huset är mycket förkyld och har ont i halsen. Hela Paris hostar den här veckan. I går natt var det ett fruktansvärt oväder, åska, blixtar, hagel och snö. Seine är överfylld. Det är inte särskilt kallt men odrägligt fuktigt. Alla förbannar klimatet i Paris men man glömmer att vintern på landsbygden är ännu värre och att vinter alltid är vinter. Ibland skulle jag kunna ge några år av mitt liv för några timmar av sol.

Jag har överlevt så många som var starkare än jag att jag tror att jag kommer att leva i evighet.

George Sand har berättat för honom om sin släkt, gångna sekler fladdrar förbi, kanske också någon av hans ballader.

Med "ett annat stycke som jag inte kunnat namnsätta" menas den vackra [Polonaise-Fantasi](#), op. 61.

Franchomme, Paris

Nohant, 8 juli 1846

Mycket käre vän, att jag inte skrivit tidigare beror inte på glömska utan på att jag samtidigt ville sända mina stackars manuskript, som dock ännu inte är färdiga.

Jag försöker arbeta men kommer ingenstans och fortsätter det så här kommer mina nya kompositioner inte att föra tanken till vare sig lövsångarkvitter eller krossat porslin. Jag måste resignera.

Det är sommar, juli, den tid han allid längtar till för att kunna komponera. Stämningen är ovanligt uppgiven. Chopin upplever sin sista sommar på det vackra Nohant.

Interiör från salongen på Nohant

Familjen, Warszawa

Nohant, 11 oktober 1846

Sitter vid mitt lilla bord bredvid pianot. Sommaren har varit den vackraste på länge, vinskörden är mycket god, bourgognen rentav bättre än 1811 – om man ser på kvaliteten och inte på kvantiteten. I

går lagade frun i huset till sylt av enorma klasar alexandriadrivor, som inte mognar i det här klimatet och därför ger utomordentligt god sylt.

Hela sommaren har man gjort promenader och utflykter, men jag har inte deltagit; sådant tröttrar mera än det roar mig. Då jag är trött är min glädje borta, något som inverkar på alla och ungdomarna kan då inte roa sig så mycket som de önskar.

Jag spelar och komponerar lite grand, sonaten för cello och piano gör mig än belåten, än missbelåten. Slänger den i ett hörn, börjar med den igen. Då man skriver tror man att det ska bli bra, annars skulle man ju inte fortsätta. Sedan kommer eftertanken, som förkastar eller godkänner vad man åstodkommit. Tiden är den bästa kritikern, tålmodet den bästa läraren.

Ni har säkert hört talas om att [Leverrier](#) upptäckt en ny planet. I sitt Parisobservatorium hade han funnit vissa oregelbundenheter i planeten Uranus bana, vilka han tillskrev en annan, okänd, planet, vars avstånd, riktning och storlek han bestämde. Vilken triumf för vetenskapen att göra en sådan upptäckt med hjälp av matematisk beräkning. Schönbein har uppfunnit bomullskrutet, som exploderar mycket snabbare än vanligt krut, som det också överträffar i explosionskraft. Det avger inte rök, smutsar inte ner och förlorar inte sin kraft i vatten.

Men à propos upptäckter har man gjort en sådan också på mitt område. Faber i London har konstruerat en maskin, kallad [Euphonie](#), som mycket tydligt säger inte bara ett eller två ord utan långa meningar och, vidare, den kan sjunga en Haydnaria och God Save the Queen. Om operacheferna hade tillgång till liknande robotar skulle dyrbara körmedlemmar bli onödiga och stor förvirring skulle uppstå. Vilken konstig effekt det skulle bli med hjälp av hävstänger, blåsbälgar, ventilklaffar, kedjor, rör, metallfjädrar etc., etc.

Breven hem till familjen i Polen är alltid de längsta, det är så mycket att berätta. I hela sitt liv har han varit svag för kakor och godsaker och följer nu med uppskattande intresse George Sands sylt-tillverkning.

Brevet ger en liten inblick i hans sätt att komponera. Den perfektionistiska, tvångsartade noggrannheten tvingade honom ofta till tvekan och ändlösa ändringar även om man får anta att han ibland kunde nedskryva en komposition tämligen direkt och slutgiltigt. George Sand omtalar att inspirationen kom plötsligt, det kunde sjunga till i hans huvud under till exempel en promenad och han måste skynda sig till pianot för att utforma den musikaliska idén. Nu, säger hon, började det mest hjärtslitande arbete man kan föreställa sig. Han kunde stänga in sig på sitt rum flera dagar, grät, gick av och an, bröt sönder sina skrivpennor, ändrade en takt hundra gånger, suddade ut, skrev nytt, slet med en enda manuskriptsida flera veckor med förtvivlans ihärdighet. Till slut kunde det hända att han stannade vid det allra första utkastet.

Han är intresserad av upptäckter, uppfinningar, nydaningar. Teknikern Chopin kom själv med revolutionerande nyheter på det harmoniska området och har gett impulser till rader av tonsättare, såsom Berlioz, Liszt, Wagner, Debussy, Ravel, Borodin, Mussorgsky, Rimsky-Korsahow. Hans rytmik är, även den, nyskapande; man kan tänka på mazurkorna, till exempel.

Franchomme, Paris

Nohant, 9 november 1846

Du får nu en brev till monsieur Leo med manuskript till Schlesinger. Som överenskommet ska Leo ge dig 300 francs för dessa 3 mazurkor; – skulle han krångla – bli inte arg – förlåt att jag är ogrannlaga – så be honom att han ger dig en dags betänketid – och tala om för honom, när du lämnar ho-

nom, att jag gett dig i uppdrag att betala en del saker åt mig.

Jag komponerar lite grand – stryker över mycket. Hostar tillräckligt – du inte så mycket, hoppas jag.

100 francs för en mazurka. Gamarna kretsas kring honom.

Geoge Sand, Nohant

Paris, 25 november 1846

Jag hoppas att er migrän försvunnit och att ni mår bättre än någonsin. Här är det mörkt och fuktigt, man är ständigt förkyld. Har träffat Delacroix som sänder varma hälsningar. Han är sjuk men arbetar ändå. I går kväll hälsade jag på hos m^{me} Marliani. Hon gick senare ut med M. Aubertin, som hade djärvheten läsa ur er ”Mare av diable” som stilexempel inför hela gymnasiet. I morgon sänder jag er påls och det övriga ni önskat. Ert piano kostar 900 francs.

Till era kära barn:

Har fått ert brev, som är bra, bra och förträffligt. Det gläder mig att karamellerna var lyckade. Jag vet inte om det finns tillräckligt med fnöske.

Måste han vara krypande undergiven även mot barnen?

Familjen, Warszawa

Mme Sand har varit här de sista två månaderna. Hon åker tillbaka till Nohant efter påsk. Solange gifter sig inte ännu; då alla var samlade, ville hon inte skriva under äktenskapshandlingarna. Jag sörjer över detta och beklagar den unge mannen, enär han är aktningssvärd och förälskad, men det är bättre att sådant har sker före bröllopet än efteråt.

Den årliga utställningen av målning och skulptur öppnades för några veckor sedan. Nya förmågor har dykt upp, särskilt skulptören Clésinger, kom ihåg det namnet, jag kommer ofta att skriva om honom. Han har nämligen blivit presenterad för m^{me} Sand och nu gjort skulpturer av henne och Solange. Alla beundrar dessa hans arbeten, som säkerligen finnas att se på nästa års utställning.

Mme Sands senaste roman ”[Lucrezia Floriani](#)” har utkommit.

I dag har jag som pianoelever mademoiselle Rothschild, så en dam från Marseille, en engelska, en svenska och slutligen en familj från New Orleans, hitrekommenderad av Pleyel.

Durand har kommit och haft med sig min choklad, som tillverkas speciellt för mig i Bourdeaux. Chokladen är fri från aromatiska tillsatser. Det är kusiner till mina duktiga elever, som från sitt eget hushåll förse mig med den.

Ni frågar vad jag ska göra i sommar. Som vanligt åker jag till Nohant, när det börjar bli varmt. Till dess stannar jag här och ger några inte särskilt tröttande lektioner.

I sista ögonblicket före bröllopet överger Solange sin fästman Fernand de Brault. Hon har i april 1847 träffat skulptören Jean Baptiste Clésinger. Sand ville till en början inte veta av denne men gav

slutligen med sig, när han for till Nohant och friade till Solange. I detta brev yttrar sig Chopin positivt om honom och är tydligen ovetande om att det är Clésinger som är orsaken till brytningen mellan Solange och de Brault.

Gösla Zetterberg Törnblom säger i sin bok om Chopin: ”Det är sannolikt att Chopin stått modell för prins Karol i George Sands roman *Lucrezia Floriani*. Hon förnekade det visserligen själv men samtiden var övertygad därom. Hur som helst, det heter om denne att 'ingen kunde någonsin ana vad som försiggick hos honom. Ju mer upprymd han var desto mera kall visade han sig. Det var då som han var i sanning odräglig. Han gjorde sig kvick, falskeligen och strålande kvick för att tortera den som han älskade. Han var spefull, cirklad, tillgjord, kinkig på allt. Han tycktes bita helt sakta för att roa sig, men såret som han åstadkom trängde ändå in i inälvorna.' ”

Chopins egna brev ger bilden av en människa som är noggrann intill perfektionism. Sådana egenskaper bottnar i en konstitutionell osäkerhet. Det är egentligen endast i sin musik han slår fri. Under åtminstone de tio sista åren, åren med Sand mäktade han på grund av sin lungtuberkulos inte att vara som de kroppsligen friska och starka. Han skaffar sig nu en sköld mot yttervärlden; blir mera förbehållsam, avvaktande, försiktig, ibland misstänksam. Det är i sitt inre han lever sitt eget, fria liv; där sjuder det av spänst och kraft, där finns inga hämningar för den gåtfullt flödande fantasi, som ingen, inte heller George Sand kan störa. Chopin omger sig med en mur som inte kan raseras. Bakom den är han beredd till försvar, om så med giftpilar

Sand märker detta och ondgör sig över att avskämmas från den varelse hon upptagit nästan som sitt tredje barn och beskriver i *Lucretia Floriani* hans logiskt påtagna skyddsattityd på ett förvrängt, illasinnat sätt. Hon förstår inte att han helt enkelt är tvingad att försvara sig mot en hård, pockande omvärld; begriper inte att han, för att skydda sin integritet, ibland kan visa sig både ”spefull” och ”cirklad”.

Chopin låtsades inte identifiera sig med prins Karol, lät sig inte bekomma?, sade några uppskattande ord om romanen och hoppades få komma till Nohant som vanligt. Det kom ingen inbjudan dit.

Familjen, Warszavva

Paris, 8 juni 1847

Den 2 maj fick jag ett kraftigt astmaanfall och måste hålla mig i stillhet några veckor. Under tiden gifte sig Solange på Nohant. Gudarna vete varifrån denne Clésinger kommer. Från första början ogillade jag att han höjdes till skyarna av Sand och Solange, som nästan varje dag begav sig till hans ateljé för att posera, när han skulpterade dem. Maurice avskydde de Brault och tog Clésingers parti. Clésingers far var inte närvarande vid bröllopet, skrev bara ett brev. Mme Sand har aldrig sett honom och inte heller modern, som alltid lär hålla sig inomhus, halvklädd.

Solange är som vanligt vänlig mot mig, likaså hennes make i den mån han kan vara det. Jag håller masken, men är sorgsen djupt in i själen.

Detta är första gången Chopin omtalar att han haft ett astmaanfall. Han anger ett bestämt datum, något som kan antyda att sjukdomssituationen verkligen varit akut; ett astmaanfall kan inte uteslutas.

Sands vänner har berättat att Clésinger var skuldsatt, brutal, slog sin hustru och drack. Enligt Zetterberg-Törnblom skrev Sand från Nohant till en väninna: ”Man har hållit på att ta livet av varann här. Min måg lyfte en hammare mot Maurice och skulle ha dödat honom om jag inte kastat mig emellan dem, i det jag slog min måg i ansiktet och fick ett knytnävslag i bröstet av honom. Om

inte kyrkoherden, som var där, samt några vänner och en tjänare huggit tag i Maurice, skulle han, som var beväpnad med en pistol, skjutit ned Clésinger fläcken. Solange blåste på elden med vild kallsinnighet, hon, som förorsakat dessa raseriutbrott genom dumt prat, lögner och sin ofattbara nedrighet, utan att det från Maurice sida förekommit en skymt av retsamhet, ett spår av orätt.”

Zetterberg-Törnblom fortsätter: ”Sängtäcken och ljusstakar tog Clésinger och hans maka med sig men obetalda räkningar lämnade de kvar när George Sand körde ut dem från Nohant.”

Solange Clésinger,

Paris, juli eller augusti 1847

Vetskapen om att ni lider, smärtar mig. Jag skyndar mig att ställa min vagn till ett förfogande och har meddelat er mor detta.

Er gamle vän

Ch.

Dessa rader blev den utlösande orsaken till att George Sand bröt förbindelsen med Chopin. Denne hade alltid varit mycket svag för Solange och ställde sig nu på de nygiftas sida. 20 juli 1847 fick han ett inte bevarat avskedsbrev från Sand. Man känner till en del av brevets innehåll genom en dagboksanteckning av Delacroix:

”Chopin kom på morgonen. Han nämnde för mig om brevet som han fått, men efter min återkomst läste han upp det för mig nästan helt och hållet. Man måste medge att det är grymt. Passionernas plåga, en länge undertryckt otålighet tränger i dagen, och genom en kontrast, som skulle vara komisk om ämnet inte vore så sorgligt, träder författarinnan då och då i kvinnans ställe och utgjuter sig i tirader, som förefaller hämtade ur någon roman eller filosofisk predikan”.

Bara några dagar efter detta brev skriver Sand till en väninna och undrar varför Chopin inte låter höra av sig.

Solange Clésinger

Paris, 18 september 1847

Svensken har övergivit mig och jag kan inte följa med till Stockholm.

Tillåt att jag ger er ett handslag åtföljt av välgångsönskningar, även till er make.

Chopin har fått behandling av en svensk massör som tycks ha gjort ett gott arbete. Vem var han, denne svensk? Det framgår faktiskt, att hans patient hade velat följa med till Stockholm om möjligheter funnits.

Chopin och Clésinger blev så småningom vänner, åtminstone periodvis. Skulptören utförde efter tonsättarens död gipsavgjutningen av dennes vänsterhand och även gravmonumentet på kyrkogården Père Lachaise.

Louise Jedrzejewicz

Paris, julen 1847

Solange har besökt Nohant men Sand mottog henne kyligt, talade bara om pengar och framhöll att dottern inte var välkommen förrän hon skilt sig från Clésinger. Maurice lekte med sin hund och kunde inte hitta på något annat i konversationsväg än att fråga om hon ville ha något att äta.

Sand är verkligen en konstig varelse mitt i sin intelligens! Hon har gripits av något slags vansinne, trasslar in sig i sitt eget och dotterns liv; det kommer inte att sluta väl för Maurice heller, det vet jag och det kan jag skriva under på. Sand kan bara ha ett gott minne av mig om hon tänker på vad som varit. Hon befinner sig nu i det mest egendomliga, krampartat moderliga tillstånd, där hon spelar rollen av den bästa och rättfärdigaste av mödrar, något som hon i verkligheten inte är.

Efter det magnifika uppträdet på Nohant med alla dramatiska ingredienser såsom knytnävslag mot George Sands bröst, författarinnans fintande slag mot mågens ansikte, höjd hammare, kyrkoherde, skjutfärdig pistol, är Sand uppenbarligen inne i ett psykiskt synnerligen lösligt tillstånd som kan åsättas den kanske inte helt felaktiga bedömningen hysteri. Hon påminner om en förvånansvärt tarvlig, larmande, billigt illuminerad karusell.

Chopin står där och ser den snurra – och går därifrån.

Louise Jedrzejewicz, Polen

Paris, 10 februari 1848

Pleyel, Perthuis, Léo, Albrecht har övertalat mig att ge en konsert. Den är utsåld sedan en vecka, jag ger den i Salle Pleyel den 16 i denna månad. Man lämnar ut endast 300 biljetter à 20 francs; som publik får jag den förnäma delen av Paris. Kungen har beställt 10 platser, drottningen 10, prinsessan av Orleans 10, hertigen av Montpensier 10, trots att det är hovsorg och ingen av dem kan närvara. Man tecknar sig redan för en andra konsert, som jag antagligen inte kommer att ge, ty det här tråkar ut mig redan nu.

Clésinger är här i Paris och avslutar just nu sina marmorarbeten till utställningen i mars. Solange skriver att hon är sjuk och att hon vistas hos sin far, Dudevant, i Gascogne. Clésingers har inte ett öre så det är bättre att hon tillbringar vintern i ett skönt klimat, men den stackaren har tråkigt, hon har verkligen en snygg smekmånad! Under tiden publicerar hennes mor en mycket fin artikelserie i Débats, ger teaterpjäser på Nohant i det rum, där dottern gifte sig, försöker lura sig själv och glömma så gott det går och kommer att vakna upp först då hjärtat svider. Just nu är hon själsligt förblindad. Jag resignerar och Gud må förlåta henne om hon inte kan skilja på sann tillgivenhet och smicker.

Ingen kan någonsin följa hennes nycker. Åtta något så när ordnade år blev för mycket, men Gud ville att det blev de år, då barnen växte upp. Om jag inte hade varit där, hos dem, så vet jag inte när de hade övergivit henne för att söka sig till sin far. Maurice, även han, kommer att söka tillflykt hos sin far vid första bästa tillfälle. Men, hon kanske måste ha det så för sitt livs, sin skrivkonsts, sin lyckas skull? Jag hoppas att du inte oroas av detta, en tid har redan gått sedan det hände. Tiden är en stor läkare. Jag har ännu inte återfunnit mitt jag.

På resan till sin far hälsade Solange på hos sin mor, som mottog henne kyligt. Sand vill inte se sin svärson, men skriver fortfarande till sin dotter; en kort och torr korrespondens som dock gläder mig,

ty på så sätt finns åtminstone något mellan mor och dotter.

Hans sista offentliga konsert i Paris närmar sig.

Tonen mot Sand är bitter, men den har ändå nobless, resonerande lugn, kvarblivande omtanke. Den själsliga finessen hos denne balladernas riddare går inte att ta miste på.

Familjen, Warszawa

Paris, 11 februari 1848

Till alla mina kära.

Mina vänner kom en morgon och sade att jag måste ge en konsert och att jag inte skulle oroa mig för någonting, bara sätta mig ned och spela. Publiken tecknar sig för en andra konsert (som jag inte tänker ge). Man har skrivit från Brest och Nantes till min impresario för att få biljetter. En sådan iver förvånar mig och jag måste framträda om så bara för att freda mitt samvete. Jag tycker mig spela sämre än någonsin. Pleyel retar mig ständigt för mitt vankelmod. För att uppmuntra mig ska han pryda trapporna med blommor, det kommer att bli som om jag vore hemma, bara vänliga ansikten. Pianot som jag ska spela på finns redan i min bostad.

Paris och Frankrike vill inte mista sin Chopin. Alla är angelägna om att konserten blir av, 16 februari 1848. Vännerna anar att den kan bli hans sista offentliga. Hans publikskygghet är påtaglig, men han känner sig lugnad, det blir ju mest "vänliga ansikten". Denna skygghet, som alltid bidragit till att han så sällan konserterade, är förstäkt av fortskridande sjukdom och trötthet; han orkade numera knappast gå.

En andra konsert var planlagd till 10 mars men stoppades definitivt av februarirevolutionen, som utbröt 23 februari.

Solange Clésinger

Paris, 17 februari 1848

Har legat till sängs flera dagar i en förskräcklig influensa och har givit en konsert hos Pleyel. Jag ber er skriva några rader om ni har en ledig stund, jag ska inte dröja med svaret eftersom både min influensa och konserten är avverkade. Slutar denna epistel eftersom mina lektioner börjar.

Föregående dag hade konserten ägt rum i Salle Pleyel. Tonsättaren spelade en Mozarttrio tillsammans med violinisten Allard och cellisten Franchomme och scherzo, adagio, final ur sin egen [cello-sonat](#) tillsammans med Franchomme. Dessutom spelade han egna pianoverk: Nocturne, Barcarolle, Etyder, Berceuse, Preludier, Mazurkor och Valsar.

Ögonvittnen berättar att Chopin var mycket blek, kroppshållningen var förvånansvärt rak. Han höll på att svimma omedelbart efter konserten. Hans forte hade inte sin fulla glans men istället briljerade han med de mest läckra sordinerade pianonyanser.

Solange Clésinger

Paris, 3 mars 1848

Jag kan inte underlåta att skriva för att tala om hur lycklig jag är över att ni blivit mor. Som ni förstår har er lilla flicka berett mig mera glädje än tillkomsten av republiken. En ny värld börjar för er. Jag låg till sängs under de politiska händelserna, har haft en neuralgi hela sista veckan.

Paris håller andan av fruktan. Nationalgardet är samlat. Butikerna håller öppet men inga kunder. Utlänningarna med sina pass väntar på att förstörda järnvägslinjer ska öppnas.

Han skriver ömsint till Solange. Ordet neuralgi, varmed väl menas huvudvärk, börjar förekomma allt oftare. Är det fråga om en begynnande urinförgiftning, ureamia? Är njurarna tuberkulöst angripna eller kan det vara amyloidbildning i dem, någon som kan förekomma vid en lungtuberkulos? Ju mer man sätter sig in i den sjukes situation, desto mer heroisk framstår han.

Solange Clésinger

Paris, 5 mars 1848

I går besökte jag Mme Marliani. När jag skulle gå därifrån sammanträffade jag med er mor, som kom tillsammans med Lambert. Jag sade god dag till er mor, mitt andra yttrande var om det gått lång tid sedan hon hört av er. "En vecka", svarade hon. Jag frågade: "Alltså inte i går eller i förrgår?" Hon svarade: "Nej". Jag sade: "Då kan jag tala om att ni är mormor, Solange har fått en liten flicka och jag är glad att kunna vara den förste att meddela denna nyhet".

Jag bugade mig och gick nedför trappan.

Abessiniern Combes, som från Marocko hamnat mitt i revolutionen, följde mig ned. Eftersom jag glömt tala om att ni mådde bra, något som är viktigt framförallt för en mor att veta – ni förstår lätt sådant numera, mor Solange, – bad jag Combes gå upp igen – själv orkade jag inte – för att tala om att ni och barnet var vid god hälsa. Jag stod därnere och väntade på abessiniern, då er mor kom samtidigt med honom. Hon frågade mycket intresserat hur det stod till med er. Jag svarade att ni skrivit några rader till mig dagen eller förlösningen, att ni hade haft det svårt men glömt allt sådant, när ni fick se er lilla dotter. Hon frågade om er make var hos er och jag svarade att adressen på ett brev föreföll vara skriven av hans hand. Hon frågade hur jag mådde, mitt svar blev att jag mådde bra, bad portvakten öppna dörren, bugade adjö och gick till fots till Square d'Orléans.

Jag tror hon är lycklig över den triumf de republikanska idéerna fått och att hon blev ännu lyckligare över den nyhet, hon i går fick av mig.

Var rädda om er, sköt om er, alla tre.

Er tillgivne Ch.

Brevet är fyllt av nobless. På George Sands fråga svarar Chopin att han mår bra. Han mår alls inte bra, är ju så andfådd att han inte orkar gå uppför trapporna igen. I brevet framhåller han att han på egna ben kunde ta sig till Square d'Orléans.

Kanske han bugar sig lite avmätt, när han går. De skulle aldrig se varandra mer.

Grzymala, Paris

London, 21 april 1848

Jag har rest över havet utan att bli alltför sjuk. De förträffliga Erskine har tänkt på allt, du kan inte tro så välvilliga de är. Först nu märker jag att skrivpapperet har mitt monogram; de har varit om-tänksamma på alla sätt.

Har du varit vittne till någon strid? Gick det bra för armén i går?

Mot alla medicinska råd far Chopin i april över till England. Hans elev, den unga, rika skotskan Jane Stirling och hennes syster, mrs Katharine Erskine, har bett honom komma och lovat ta hand om honom. Det är revolution i så gott som hela Europa, många söker sig till det lugnare England. Varför inte försöka, tänker han, kanhända England kan ge mig nytt liv, trots allt ...

Adolphe Gutman, Paris

London, 6 maj 1848

Till slut satt min fot i denna håla som heter London. Erard har varit mycket förekommande och ställt ett av sina pianon till mitt förfogande; har alltså 3 pianon, Erard, Broadwood och Pleyel, men vad tjänar det till, jag har ju inte tid att spela. Måste framträda offentligt, har föreslagits spela med Filharmoniska orkestern, skulle vilja avstå. Sedan jag fått tillfälle att spela för drottningen, vill jag ge en privat musikmatiné för ett begränsat antal åhörare. Det är åtminstone min önskan. Detta är för övrigt bara projekt, ingenting annat än projekt.

Jag hörde nyligen m^{lle} Lind i ”[Somnambulen](#)”. Det var mycket bra. Allt vad Paris har av pianister är i London. Thalberg har engagerats för 12 konserter på samma teater, där Lind spelar. Hall ska spela Mendelssohn.

Adolphe Gutman är Chopins favoritelev.

Efter några veckors vistelse i London är omdömet färdigt: staden är en håla! Tre tongivande piano-fabrikanter rusar till och placerar sina pianon hos honom, det gäller ju pengar, bättre reklam kan de inte få. Jenny Lind kommer in i hans liv, men, försent... Den effektive Thalberg har minsann ork att ge tolv konserter i följd. En pianist Hall, försvunnen i musikhistoriens töcken, spelar Mendelssohn ...

Grzymala, Paris

London, 11 maj 1848

Kommer just från italienska teatern. J. Lind sjöng för första gången i år samtidigt som drottningen visade sig offentligt efter [carlistupproret](#). De båda väckte stor uppmärksamhet – den gamle Wellington imponerade på mig, han satt som någon slags kunglig vakthund i sin alkov under drottningens loge. Jag blev bekant med J. Lind, som hade vänligheten sända mig en fin platsbiljett. Hon är en ursprunglig svensk begåvning, som inte lyser på vanligt sätt utan som ett norrsken. Hon gör kolossal effekt i Somnambulen, sjunger rent och säkert, hennes piano är lika uthållet och jämnt som ett hår-

strå. Biljetterna kosta 2 ½ guinées.

Recensenten är lyrisk inför Jenny Linds sångkonst. för tjugo år sedan hörde han något i viss mån jämförbart: Henriette Sontag.

Grzymala, Paris

London, 13 maj 1848

Jag har erbjudits spela på Filharmonien, men det skulle vara med orkester och jag bryr mig inte om det. Deras orkester är som deras rostbiff och sköldpaddssoppa, stark, kolossal men ingenting mera. Tiden är dyrbar för dem, de har endast en repetition och den är offentlig.

I går åt jag middag med J. Lind, som sjöng svenska sånger för mig ända till midnatt. De är lika originella som våra polska. Vi har något slaviskt, de något skandinaviskt, det är fullständigt olika saker men vi står varandra närmare än italienare och spanjorer.

Jag har fått en bra bostad men hann knappt flytta in förrän hyresvärden ville öka hyran till det dubbla. Betalar redan nu 26 guinées per månad: hitintills har jag bara 5 elever.

Polen sjunger avlägset för honom i de svenska folkvisorna.

Adressat okänd

London, 1 juni 1848

Har hostat blod de sista dagarna, bara ätit citron och is och det mår jag bra av. Mlle Lind är förtjusande, ett sånggeni. Jag har också träffat m^{me} Viardot, som haft vänligheten att sjunga mina mazurkor vid en konsert på sin teater.

Det var inte ovanligt att sångerskor tog upp melodier från Chopins sångbara mazurkor. En av de vackraste kallas ibland "le rossignol", näktergalen. Viardot kanske sjöng denna, som har stänk av svensk folkviseton.

Grzymala, Paris

London, 2 juni 1848

Om jag inte hostade blod, vore yngre och inte så tillplattad av alla vänskapsbetygelser, skulle jag kanske kunna börja ett nytt liv. Mina goda skotskor är mycket tillgivna, men de har för vana att släpa omkring i droska hela dagarna med sina visitkort och förstöra på så sätt sina ryggar. De skulle vilja att jag besöker alla deras vänner, det är knappt jag ännu lever. Efter att ha skakat hit och dit i en droska 3 eller 4 timmar känns det som om jag hade rest från Paris till Boulogne. Och vilka avstånd här ...!

Man har haft en mycket lyckad polsk bal men trots inbjudan deltog jag inte, orkade inte, hade förut varit på middag hos lady Kinlough tillsammans med lorderna, kanslar och fan vete vilka sorters folk med ordensband och storkors. Jag vet inte vilka jag blev presenterad för.

Den gamla fru Rothschild frågade hur mycket jag tar för en lektion; en dam hade bett henne höra efter. Eftersom hertiginnan Sutherland ger mig 20 guinéer och Broadwood, vars piano jag använder, har fastställt detta pris, svarade jag att en lektion kostade 20 guinéer. Det förträffliga fruntimret svarade, uppenbarligen uppriktigt, att jag verkligen spelar mycket bra men att hon råder mig att ta mindre betalt; denna säsong på året fordrar mera modesta priser.

Sålunda drar jag slutsatsen att man också här inte är särskilt frikostig och att det är svårt att få ihop pengar. Societeterna är nu ute och reser, den är högdragen men hövlig och strikt, om den så vill, men så splittrad av tusentals saker, så bunden av uträkliga konventioner att den är likgiltig för om musik är god eller dålig, eftersom den skvalar över dem från morgon till kväll.

Den dam, som bett bankirhustrun Rothschild fråga Chopin om hans lektionsarvode, torde väl inte ha varit alltför fattig. Man grips av djupt medlidande med den engelska societeten, svårt konventionsbunden, splittrad av tusentals göromål och nerskvalad, genomdränkt av all möjlig musik från morgon till kväll. Läsaren blir direkt sorgsen över de ivriga skotskornas kringruskande mil efter mil på Londons kullerstengator.

Grzymala, Paris

London, juli 1848

Jag kan inte längre vara ledsen eller glad, har förlorat all förmåga att själsligt förnimma, vegeterar endast och väntar på att slutet ska komma så fort som möjligt.

Fontana, London

Skottland, "12 mil från Edinburgh", 18 augusti 1848

Om jag kände mig bättre skulle jag i morgon resa till London för att omfamna dig. Vi kanske inte

ser varandra så snart igen.

Vi är två gamla cymbaler på vilka tiden och omständigheterna spelat sina eländiga drillar. Resonansbotten är ypperlig, endast strängarna har brustit, skruvar har lossnat. Vår olycka är att vi blivit gjorda av en berömd lutmakare, en Stradivarius sui generis, som inte längre finns till för att reparera oss. Vi förmår inte längre lämna nya toner ur våra mediokra händer och vi kväver inom oss det, som ingen mer kan få fram ur oss, enär lutmakaren är borta.

Även nu när Chopin nått sin olyckas botten sjunger han, men här i ord, formade till stor dikt. Han använder ordet cymbaler i den polska meningen dumhuvud, på franska "nigauds". Brevet fortsätter:

Kan knappt andas, är nära att förgås. Jag vegeaterar, väntar tålmodigt på vintern. Drömmer, är än hemma, än i Rom, än i lycka, än i olycka. Tycker inte om någon längre, men har blivit så fördragssam med allt, att jag skulle kunna åhöra [Sowinskis oratorium](#) utan att avlida. Av mig återstår bara en stor näsa och mitt fjärde oppövade finger.

Du har valt en otrevlig tid för din resa. Jag tror du gör rätt i att slå dig ned i New York och inte i Havanna. Hälsa er berömde filosof Emerson från mig om du träffar honom.

Landsmannen Sowinski är i Chopins tycke uppenbarligen en komplett nolla som kompositör. "Mitt fjärde oppövade finger": kanske tänker han på den elegant rinnande [etyden nr 2 opus 10](#) där fjärde fingret i höger hand är en huvudfigur i den tekniska leken.

Den gamle vännen Fontana tycker sig ha misslyckats som pianist i Paris, flyttar till Amerika, begår suicidium 1865. Den amerikanske filosofen Emerson har besökt Europa, det är inte omöjligt att Chopin träffat honom.

Familjen, Warszawa

Edinburgh, 19 augusti 1848

Har med stor succé givit två matinekonserter, en hos madame Sartoris, den andra hos lord Falmouth. Vid den första sjöng Mario tre gånger och jag spelade fyra gånger; vid den andra sjöng madame Viardot tre gånger, jag spelade fyra gånger. Detta tyckte man om, det är inte vanligt med så korta och koncisa konserter, som annars är oändligt långa med 20 nummer och väldiga affischer. Hos lord Falmouth begränsade jag åhörarantalet till 200 personer, hos madame Sartoris till 150; behållningen blev omkring 300 guinéer. Livet i London är ytterst kostsamt under säsongen, droskan, betjänten, allt är så dyrt att jag inte vet hur det skulle ha gått, om jag inte haft flera lektioner varje dag.

Lord Falmouth, stor musikälskare, rik ungar, fin herre, erbjöd mig sitt privathus vid S:t James Square för min konsert. Han var mycket vänlig. Skulle någon möta honom på gatan, satsade man inte många slantar på honom; han har en mängd tjänare, alla mer välklädda än han.

Jag reste 407 engelska mil via Birmingham och Carlisle till Edinburgh på 12 timmar med expreståg, dvs ett tåg som inte gör uppehåll. Alla reser till Skottland nu när jaktsäsongen börjar.

I Edinburgh råkade jag i en musikaffär höra en blind spela en av mina mazurkor.

Lord Torpichen är en gammal skotte, svåger till madame Erskine och m^{lle} Stirling; han sände mig en vagn, som förde mig till Calder House, 12 mil från Edinburgh. Calder House är en gammal riddarborg, omgiven av en stor park med hundraåriga träd. Man ser bara gräsmattor, träd, berg och himlen. Murarna är 8 fot tjocka. Mörka gallerier med oändligt antal porträtt av förfäder. Det finns t.o.m. ett spöke, en röd hätta, som uppenbarar sig; jag har ännu inte sett det.

På mitt rum fann jag en Broadwoodpiano, i salongen ett Pleyelpiano, som miss Stirling fört med sig. Från mitt fönster har jag den vackrast tänkbara utsikt. För att kunna spela och göra vad jag behagar, bor jag tämligen isolerad från andra. Slottslivet är mycket angenämt. Dagligen kommer folk för att vistas här några dagar. Inredningen är ytterst elegant, flera bibliotek, hästar och vagnar när man vill ha dem, talrikt med tjänare, etc. Allt efter den tidpunkt man önskar intages frukosten på rummet. Man träffas vid lunch klockan 2 och vid middag klockan 7.

Här räknas allt i pengar. Man tycker om konsten bara för att den är en lyx. Engelsmännen är hyggliga men så konstiga att jag mycket väl förstår att man skulle kunna stelna eller bli förvandlad till en maskin.

Grzymala, Paris

Keir, 1 oktober 1848

Känner mig svagare, kan inte komponera något, inte för att jag vill det men måste tänka på min ekonomi. Fått en massa inbjudningar. Gastkramad av dödlig leda går jag ned till salongerna, där det fordras allt jag har av själsstyrka för att något så när kunna strama upp mig: man är nyfiken på att höra mig spela. Därefter bär min gode Daniel upp mig i trappan till mitt sovrum, klär av mig, lägger mig, ger mig en vaxljus. Nu kan jag få andas och drömma tills att samma sak upprepas följande dag.

Hela den engelska högadeln, som reser omkring och jagar i Skottland, kommer på besök, det hålls öppet hus, vanligen 30 personer på middag.

Knappt har jag varit på en plats förrän jag måste ge mig i väg åt annat håll, mina skotskor kan inte lämna mig i fred. De söka upp mig och släpa mig runt i hela sin släkt. Deras älskvärdhet kommer att kväva mig och jag är för snäll att säga nej.

Allt är en CHASSE MACABRE. Förstår omgivningen ingenting?

Grzymala, Paris

London, 17-18 oktober 1848

Sedan 2½ vecka har jag svår huvudvärk förutom hosta och kvävningssanfäll. Doktor Mallan är en känd homeopat och bekant till mina skotska damer; han kommer varje dag. Han hjälpte mig så att jag i går kunde spela på den polska konsertbalen, som blev mycket lyckad. Jag begav mig hem genast efteråt men kunde inte sova.

Varför återvända till Paris? Varför ordnar Gud till det så här i stället för att döda mig genast? Jag måste dö vid sakta eld, villrådlig och febrig. Ännu en gång tråkar mina beskäftiga sköterskor ut mig. Mme Erskine skulle nog vilja omvända mig till protestantismen, kommer med sin bibel och är förskräckligt intresserad av min Hon berättar ständigt att den andra världen är bättre än denna. Jag svarar med att citera den heliga skrift och förklarar att jag kan allt det där utantill.

Om jag vore bättre skulle jag, med 2 lektioner per dag, ha tillräckligt för att bekvämt leva i London, men jag är sjuk. Om 2 eller 3 månader har allt jag har gått åt.

Grzymala, Paris

London, 21 oktober 1848

Här är målning, träsnideri, arkitektur, konst. Musiken är inte konst. Den kallas ett yrke. Fråga vilken engelsman som helst så får du höra. Detta sakförhållande är utan tvivel musikernas eget fel. Men rätta då till det! Engelsmännen spelar överspända saker och tycker att det är vackert, det vore tokigt att försöka få dem att förstå seriös musik.

Lady ... är en av de förnämsta damerna i London; jag gästade hennes slott under några dagar, hon är så att säga musiker. Nåväl, en gång när jag spelat och denna skotska lady sjungit alla möjliga sånger, frambars ett slags dragspel och med den allvarligaste min i världen satte hon i gång att spela gräsliga melodier på detta tarvliga instrument. Vad säger du om det? Alla dessa varelser förefalla mig ganska snurriga. En annan lady visade mig en bok och yttrade: drottningen har tittat i den här och jag stod bredvid. En tredje lady förklarade sig vara 13:e kusin till Maria Stuart.

De som känna till mina kompositioner kan be mig: "Spela er andra suck för mig ... Jag älskar edra klockor mycket ...". Alla deras kommentarer slutar med: "Like water", d.v.s. det rinner som vatten. Jag har aldrig spelat för en engelska, som inte sagt: "Like water". Alla tittar på sina händer och spelar med inlevelse fel noter.

Jag ritat här som följer en karikatyr av en lord med löskrage och damasker. Han stammar.

En sektor av Chopins psyke har alltid varit den bittert satiriska. Här lämnas, fränt men underhållande bestörtande uppgifter om engelsk musikmak, senil rojalism och genealogiskt önsketänkande adelsdamer. Som avslutande sarkasm en stammande lord i löskrage och damasker.

Grzymala, Paris

London, november 1848

Om dessa londondimmor jagar mig härifrån, återvänder jag till Paris ifall årstiden inte blir för långt liden. Mina goda skotskor vill att jag stannar ännu en tid för att stryka omkring i dessa skotska palats, hit och dit och överallt, där man inviterar mig. Dessa hedersfruntimmer är så tråkiga att jag ber Gud förlåta dem. De skriver till mig varje dag, jag svarar inte, men så snart jag ger mig iväg någonstans kommer de sättandes, om de kan.

Kanske det är detta, som fått någon att tro att jag ska gifta mig; men det fordras dock att man känner fysisk lockelse. Nu är det så, att hon av de två, som är ogift, hon liknar mig själv alltför mycket. Hur skulle jag kunna omfamna mig själv ... Jag har tydligt förklarat att vänskap är vänskap och ingenting annat.

Även om jag blev förälskad i någon och blev älskad tillbaka, skulle jag inte gifta mig; vi skulle inte ha något att äta, ingenstans att bo. De rika kvinnorna söka sig till rika män och om de skulle finna en fattig, så bör denne åtminstone inte vara en sjukling utan frisk och välvuxen. Man har rätt att vara fattig ensam, men om båda leva fattiga är det den största olycka. Jag kan dö på sjukhus men skulle inte vilja lämna min hustru efter mig i misär.

Vad har det blivit av med min konst?

Mitt hjärta, var finns det?

Jag minns knappt längre mitt hemlands sånger.

Tillvaron försvinner för mig, jag glömmer mig själv, har inte längre krafter, reser mig blott lite grand för att falla ännu mera tillbaka.

Jag är närmare en likkista än en bröllopsbädd.

Detta oerhört expressiva brev innehåller ovanligt många överstrukna ord och är tydligtvis skrivet under stark affekt. Eleven, Jane Stirling, är förälskad i Chopin, som här mardrömslikt omformar henne som han inte kan ge något gensvar.

Grzymala, Paris

London, november 1848

Legat till sängs hela dagen men på torsdag lämnar jag London, denna hund till stad. Förutom mina vanliga krämpor har jag neuralgi och är helt uppsvullen. Säg till att lakan och örngott hålls torra. Låt köpa tallkottar; madame Etienne får inte spara på dem, jag måste värma upp mig, då jag kommit hem.

Köp på fredag en bukett violer så att det doftar i salongen.

Jag vill åtminstone ha lite poesi när jag kommer hem till mitt.

Mina skotskor tråka ut mig så till den grad att Gud må bevara mig. De har bitit sig in i mig så våldsam att jag inte kan bli dem kvitt.

Mlle Rozieres, Paris

London, 19 november 1848

Jag ber er låta köpa en kubikmeter ved till m^{me} Etienne. Värm upp min våning ordentligt, damma av möbler och förhängen, särskilt vid min säng. Sopa i hörnen i min sängkammare. Jag är ivrig att kunna andas lättare, att kunna förstå vad man säger och att få se några vänliga ansikten.

En gång tallkottar, en annan gång ved. Han fryser.

Solange Clésinger, Paris

London, 22 november 1848

I morgon far jag till Paris, släpar mig fram med svårighet, ni har aldrig sett mig så svag som nu. Jag spelade en timma den 16 november vid en konsert för polackerna, men har för övrigt inte lämnat mitt rum sedan 1 november, är uppsvullen av min värk, kan varken andas eller sova. Det är omöjligt att kunna andas här. Man kan inte föreställa sig vilket klimat det är för sådana som mig. Men så är det bara under dessa vintermånader. Jag har lovat komma hit nästa säsong!!! Drottningens läkare, Sir J. Clark, har nyss varit här och gett min avresa sin välsignelse. Så nu ger jag mig iväg för att fortsätta kvida vid Place d'Orleans i väntan på att bli bättre.

Kanske, ändå, klimatet är skulden, tycks han säga. Men de tre utropstecknen är ett adieu, inte au revoir till England.

Solange Clésinger

Paris, 14 december 1848

Det är bra att ni inte är förkyld. Hela Paris hostar. Jag kvävs och väntar koleran. Louise skriver att den hotar Warszawa och att ingen är rädd.

I breven talar han flera gånger om koleran, tycks ta lätt på den. Man får nästan föreställningen att han hellre tar den än sin hosta och andfåddhet.

Solange Clésinger

Paris, 30 januari 1849

Här är det någon slags marsväder, men så har jag också gått och lagt mig tio gånger varje dag. Doktor Molin satt inne med hemligheten att få mig på benen. Sista två månaderna har monsieur Louis och doktor Roth varit här; nu är det monsieur Simon, berömd homeopat. Men de famla och ge mig ingen lindring, är allihop överens om att jag behöver annat klimat, lugn och vila. En dag får jag vila utan dem.

Jag håller på att bli dummare än någonsin och skyller detta på chokladen, som jag dricker i stället för morgonkaffet. Ska försöka åstadkomma ett längre brev nästa gång efter att monsieur Simon givit mig något slags upplivande sulfat för andningen.

Denna evinnerliga choklad som han kanske kan vara allergisk mot. Sulfatet är säkerligen överksamt och torde i närmast homeopatisk utspädning ingå i någon Tisane-dryck.

Solange Clésinger

Paris, 5 april 1849

Har nu anlitat en fjärde läkare. Deras arvode är 10 francs per besök, ibland kommer de två gånger varje dag men trots detta får jag knappast någon hjälp av dem.

10 francs 1849 motsvaras av omkring 120 francs i nutida myntvärde. Läkararvodena tär på en mager kassa.

Solange Clésinger

Paris, maj 1849

En olycklig vän välsignar er och ert barn. Man får hoppas att framtiden har något annat i beredskap åt er och att den ger er tröst och blir lyckosam. Jeunesse oblige. Känn er alltså fullständigt lycklig och minns dem som älska er.

Solange har haft svårigheter av något slag. Han som snart ska dö skriver dessa tröstande ord.

Grzymala

Paris, 18 juni 1849

Hur mår du? Jag tror att lantluften gör dig gott åtminstone kroppsligen. Jag går sällan ut och om jag gör det så tar jag mig en promenad i Boulogneskogen. Känner mig mycket starkare, har ätit mera och ställt undan medicinerna men flåsar och hostar som vanligt. Har inte börjat spela ännu, kan inte komponera. Alla ger sig i väg, antingen av rädsla för koleran eller för revolutionen. Kalkbrenner har dött. Skotskorna har just kommit och tråka ut mig till döds.

Beträffande min doktor Frenkel så kan jag inte få besked om jag ska ge mig i väg till någon hälso-brunn eller till södern. Han har ånyo dragit in sin tisane och gett mig en annan medicin, men jag vill inte använda den; då jag frågade honom vilka allmänna hälsoföreskrifter jag behövde, svarade han att det inte är nyttigt att föra ett regelbundet liv. Han är, kort sagt, lite tokig. Skämt åsido, doktorerna Frenkel och Koreff är kanske utomordentliga diagnostiker men för övrigt utan konsekvens i sina idéer.

Mademoiselle Lind var hos mig en kväll och sjöng och har redan rest tillbaka till Sverige via Hamburg. Madame Catalani, som hon blev bekant med omedelbart före avresan, har dött i kolera.

Brevet antyder att Chopin känner sig friskare än på länge. Men det är sommar, hans sista sommar. Slutstadiet i en lungtuberkulos kännetecknas ofta av en höjd, ibland upprymd sinnesstämning, en eufori. Det är möjligt att detta brev kan vara visst uttryck härför. Ett sådant i någon mån försonande drag i den hemska sjukdomens förlopp ser man annars knappast några spår av i hans brevväxling. Men kan den engelska resan delvis ha företagits i ett tillstånd av eufori?

Emellertid, han spelar inte; komponerar inte. Kalkbrenner har dött i kolera, som går fram som en farsot och rycker med sig många i tonsättarens omgivning. Jenny Lind far från ett koleradrabbat område till ett annat, Stockholm.

I brevets ingress frågar han Grzymala hur denne mår. Vännen har förlorat sin förmögenhet i misslyckade affärer och har råkat in i ett depressionstillstånd.

Grzymala

Paris, 22 juni 1849

I natt har jag haft två blödningar. Hostat blod men nu i mindre grad. Det är därför prinsessan Sapieha har kommit, min polska nattsköterska har berättat saken för henne. Mon Juif, Fraenkel, har inte varit här sista veckan. Vid sista besöket doppade han inte ens små papper i min urin, bara talade om en engelsman, som han räddat från koleran med ett medikament, som regeringen Fauchet inte hade velat låta honom införa i landet. Om jag lämnas ensam klarar jag mig kanske bättre.

Vad gör denne dr Fraenkel med papperslapparna i urinen? Det finns en möjlighet att han använt filtrerpapper innehållande intorkat benzidin. Sådant papper färgas blått efter neddoppning i urin om denna innehåller blod. Det är inte egendomligt om Fraenkel misstänker att ett så avancerat fall av lungftis även fått tuberkulöst angripna njurar. Vid njurtuberkulos är det vanligt med blodföreskomst i urinen. Denna kan för blotta ögat förefalla normal men benzidin avslöjar även en mikroskopisk blodtillblandning.

Louise Jedrzejewicz, Polen

Paris, 25-26 juni 1849

Min käraste. Kom om ni kan. Känner mig svag och ingen läkare kan hjälpa mig som ni. Om det fattas er pengar så låna. Om jag blir bättre tjänar jag lätt och återbetalar till den ni lånat av; nu är jag alldeles för pank för att kunna sända er pengar.

Tag med er en fingerborg och strumpstickor, jag ska ge er näsdukar att märka och strumpor att laga. Koleran har minskat mycket, den finns knappast längre.

Det är vackert väder i dag, jag är i salongen och beundrar utsikten över Paris: Tuilerierna, St Germain l'Auxerrois, St Etienne du Mont, Notre Dame, Pantheon, St Sulpice Val de Grâce, Les Invalides, allt detta kan jag se genom mina 5 fönster. Närmare mig ingenting annat än trädgårdar. Ni ska få se när ni kommer. Skynda er nu att skaffa pengar och pass. Ha inte cypresserna också de sina nyck-er: min nyck är att se er här i dag.

Sätt dig nu i gång och res, monsieur Kalassante. I gengäld ska jag ge dig en förträfflig och stor cigarr; jag känner en viss person, som röker kolossala mängder sådana, märk väl i trädgården.

Jag hoppas att mitt brev kom i rätt tid till mammans födelsedag. Vill inte tänka på allt detta, ty då får jag feber.

Men, Gud vare tack, jag har inte feber. Varje läkare blir förvirrad och irriterad, om man har feber.

Eder tillgivne men försvagade broder.

Ch.

*Ett oändligt rörande brev, Chopin tycker om och använder några gånger det polska ordstäv-
et: "Les cyprés n'ont-ils pas aussi leurs caprices?"*

*Raderna är på intet sätt dränkta i tårar men det brådskar med systemen Louises resa. Hon är dock
den, som i familjen står honom närmast, hon och han är sällsamt samstämda, har alltid varit det.*

*Vackert väder, vacker utsikt, koleran håller på att försvinna, svågern Kalassante ska få en förträff-
lig cigarr. Men Louise ombeds ta med strumpstickor och en fingerborg...*

Grzymala

Paris, 10 juli 1849

Jag känner mig mycket svag, har fått ett slags diarré. Konsulterade år Cruveille, som tydligen anser mig vara ftisiker, enär han ordinerade mig en mixtur med lichen. Ännu har jag inte fått några under-rättelser från min syster. Jag stannar här en månad ytterligare, men kommer inte min syster så flyt-tar jag, det blir för dyrt här. Jag spelar allt mindre och mindre, kan inte komponera något.

Må väl. Arbeta på din skrift. Låt dig inte nedslås. Du har redan fått uthärda så mycket. Gud ger dig kraft för framtiden.

Lichenmixturen innehöll extrakt av Lichen Islandicus d.v.s. islandslav, vid denna tid ett av de medel,

alla lika overksamma, som användes vid lungftis. Men en sjuk som ordinerades Lichenmixture, visste ofta vad detta innebar.

Mitt i sin sjukdom och fattigdom tröstar han Grzymala.

Grzymala

Paris, 3 augusti 1849

Jag dricker Eau de Bonnes. Min syster har ännu inte fått utresetillstånd, som inte tjänar någonting till, om det drar ut på tiden, när hennes makes semestertid då har gått ut. Jag flämtar, hostar och är helt förslöad; jag gör ingenting, har inte lust med något.

Jag vet ingenting om George Sand.

Det "Eau de Bonnes" som Chopin drack innehöll enligt 1837 års franska farmakopé på 625 g vatten 0,155 g natriumsulfat, 0,135 g natriumkarbonat och 0,135 g natriumklorid. Effekten kan möjligen ha varit mildt avförande, för övrigt är drycken att jämföra med vanligt vatten.

I denna prekära situation skyndar systrarna Stirling och Erskine till och överlämnar 25.000 francs. Han lämnade tillbaka 10.000 francs men kunde nu känna åtminstone ekonomisk trygghet.

Mlle Rozières

Paris, 14 augusti 1849

Min syster, hennes make och deras dotter är hos mig sedan 5 dagar. Jag är mycket trött. De också.

Man vet att Chopin blev utom sig av glädje när Louise kom.

Daguerrotopi av Chopin några månader före döden

Titus Woyciechowski, Karlsbad

Paris, 20 augusti 1849

Mon bien cher ami!

Jag måste verkligen vara mycket svag, då jag inte kan ge mig i väg från Paris för att möta dig, då du anländer till Ostende. Men jag hoppas Gud vill låta dig komma hit ända till mig. Läkarna tillåter mig inte någon resa. I mitt rum dricker jag Eau des Pyrennées, men din närvaro skulle vara värdefullare för mig än alla de mediciner.

A toi jusqu'à la mort.

Frédéric.

Ungdomsvännen Titus, han med den vackra egendomen i Poturzyn, kanske kommer till Paris. 21 augusti 1830 hade han skrivit till Titus: 'Jag längtar till dina domäner. Kan inte glömma den där björken utanför fönstret'.

Louise, Titus, Polen sjunger.

Men "Eau des Pyrennées" är samma hjälplösa dryck som "Eau de Bonnes".

Titus Woyciechowski, Ostende

Paris, 12 september 1849

Jag har inte haft tillräckligt med tid ännu för att utverka ett bemyndigande för din ankomst hit. Jag har inte själv kunnat göra erforderliga demarcher, när jag legat till sängs halva dagarna; följaktligen har bett en vän, som har visst inflytande att träda i mitt ställe. Först på lördag skulle jag få veta något säkert. Jag ville för övrigt kasta mig på tåget till Valenciennes för att omfamna dig, men läkarna förbjuder mig att lämna Paris. Inte ens i vinter låter de mig resa till ett varmare klimat.

Du finner kanske någon möjlighet att komma hit. Jag är inte en sådan egoist att jag vill ha dig här för mig själv; du skulle beredas några timmar av tråkighet och missräkning, blandade med några timmar av glädje och lyckliga minnen; jag skulle dock föredraga att den tid vi tillbringa tillsammans bleve en tid av fullständig lycka.

Brevet är inte helt hopplöst i stämningen. Trots allt innehåller det en strimma av framtidstro.

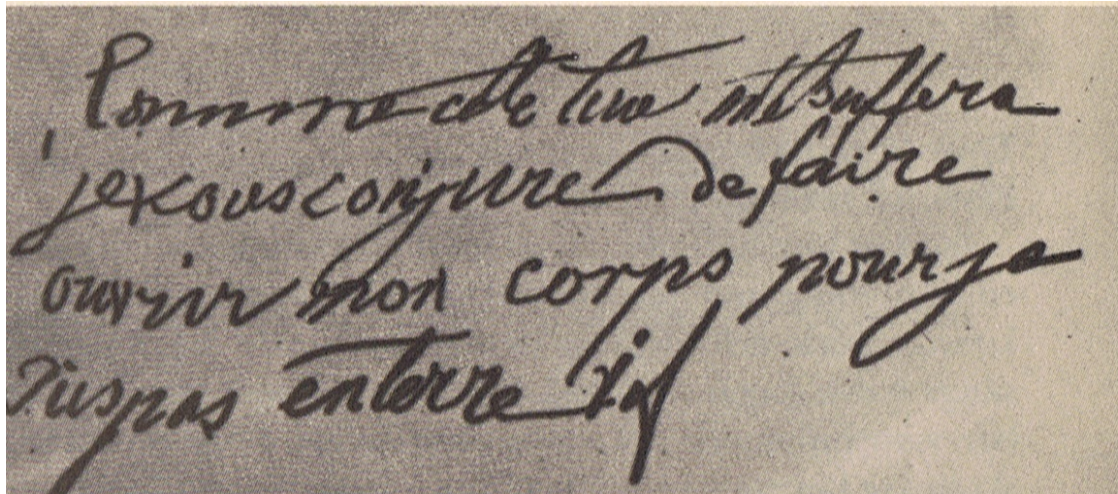
Aug. Franchomme, Tours

Paris, 17 september 1849

Käre vän. Jag blir sorgsen över det ni har att genomgå i Mans. Men nu är ni i Touraine, där himlen varit er mera bevågen.

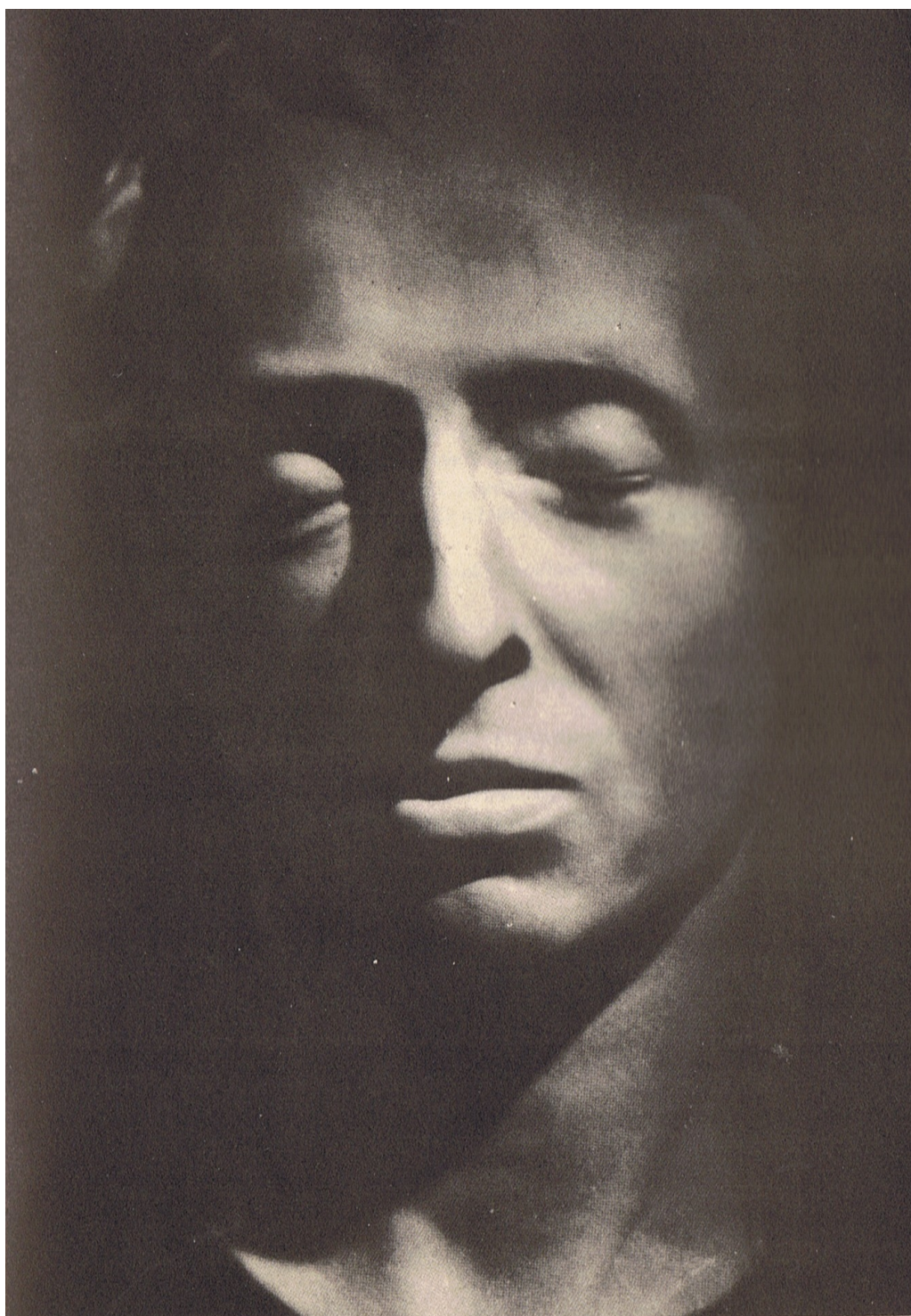
Chopin nämner att han har planer för kommande vinter och att han så småningom ska flytta till annan bostad. Brevet är i sin helhet melankoliskt men inte modlöst. Kanske det sista brev han skrev.

Han dog en månad senare.

Comme c'est lui qui souffra
je vous conjure de faire
ouvrir mon corps pour
qu'il ne soit pas
enterré vivant

Biljett skriven några dagar före döden. Han ber att hans kropp ska öppnas för att inte bli levande begravd.

Chopins dödsmask

Chopins manuskript. Slutet på F-dur-balladen

LITTERATUR

1. Lettres de Chopin, Societé Française d'éditions littéraires et techniques, 1933.
2. Pharmacopée Française, Béchet Jeune, Paris, 1837.
3. George Sand: Histoire de ma vie.
4. Franz Liszt: Chopin, Corrèa, Paris, 1942.
5. Camille Bourniquel: Chopin, du Seuil, Paris, 1957.
6. Bartomeu Ferra: Chopin et George Sand à Majorque, La Cartioxa, Palma de Mallorca, 1960.
7. Sydow, Golfs-Chainaye, Chainaye: Lettres de Chopin et George Sand (1836-1839), La Cartioxa, Palma de Mallorca, 1969.
8. Gösta Zetterberg Törnblom: Chopin, Bonniers, Stockholm, 1943.
9. Adolf Hillman: Chopin och George Sand, Särtryck ur Nordisk Tidskrift, 1919.
10. Charles Coury: La tuberculose au cours des ages, Lepetit S.A, Suresnes, 1972.
11. Th. Pushmann: Handbuch der Geschichte der Medizin, Gustav Fisher, Jena, 1903.
12. Gustaf Neander: Folksjukdomen tuberkulos och dess bekämpande, Medicinskt Folkbibliotek, Bonniers, Stockholm, 1928.